Μακεδονικά

Τόμ. 4, Αρ. 1 (1960)

Δυο έγγραφα αφορώντα εις την Νέαν Μονήν Θεσσαλονίκης

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.667](https://doi.org/10.12681/makedonika.667)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1960). Δυο έγγραφα αφορώντα εις την Νέαν Μονήν Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 4(1), 315–351. <https://doi.org/10.12681/makedonika.667>

ΔΥΟ ΝΕΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΜΟΝΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατὰ πρόσφατον ἐπίσκεψιν εἰς Ἅγιον Ὅρος ἀνεύρομεν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας,¹ ὅπου φυλάσσονται, δύο ἀνέκδοτα ἔγγραφα, ἀφορῶντα εἰς τὴν Νέαν Μονὴν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Περὶ τῆς μονῆς ταύτης ἐγράφησαν τελευταίως ἀρκετά,² οὕτως ὥστε τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα δὲν στεροῦνται ἐπικαιρότητος. Ἐν ἀναμονῇ ὅμως τῆς ἐπικειμένης ἐκδόσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας³ θὰ χρησιμοποιήσωμεν ἐνταῦθα μόνον τὰς περὶ Νέας Μονῆς πληροφορίες τῶν δύο τούτων ἐγγράφων, χωρὶς νὰ προβῶμεν εἰς κανονικὴν καὶ ὀριστικὴν ἔκδοσιν αὐτῶν. Προηγουμένως ὅμως πρὸς κατατόπισιν τοῦ ἀναγνώστου πρέπει νὰ δώσωμεν μίαν συνοπτικὴν εἰκόνα τοῦ περὶ τὴν Νέαν Μονὴν ζητήματος καὶ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

Ἡ διὰ πρώτην φορὰν ἔκδοσις βυζαντινῆς πηγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται μοναστήριον ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Μονή, ἐγένετο εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ 1862 ἐκδεδομένα *Acta patriarchatus Constantinopolitani* τῶν Miklosich - Müller. Ἐκ τούτων ἦτο ἤδη γνωστὴ ἀπὸ ἑτῶν ἢ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14ου αἰῶνος γεννηθεῖσα ἔρις

¹ Χάρις εἰς τὴν καλωσύνην καὶ προθυμίαν τοῦ σοφοῦ βιβλιονόμου τῆς μονῆς γέροντος Παντελεήμονος Λαυριώτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκφράζομεν πλέον ἢ ἐκ καθήκοντος τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν.

² Θὰ δώσωμεν ἀμέσως κατωτέρω εἰκόνα τῆς περὶ τὴν μονὴν ταύτην σχηματισθείσης βιβλιογραφίας.

³ Ὁ πρῶτος τόμος, περιέχων τὰ μέχρι τοῦ ἔτους 1178 ἔγγραφα τῆς μονῆς, ἐξεδόθη, ὥς γνωστόν, ὑπὸ G. Rouillard - P. Collomp, *Actes de Lavra*. Tome Ier (897 - 1178). Paris 1937, ὡς τόμος I. τῆς σειρᾶς: Archives de l' Athos, publiées sous la direction de Gabriel Millet, ἐν μέρει ἐκ τῶν φωτογραφιῶν τῆς ἀποστολῆς Millet τοῦ 1917 (καὶ ἐξ ἄλλων ἀντιγράφων). Μετὰ τὸν θάνατον τῆς κομίσσης Germaine Rouillard τὸν δεῦτερον τόμον, περιέχοντα καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων, παρεσκεύασαν οἱ P. Lemerle καὶ N. Σ. Σβορώνος. Βλ. βιβλιοκρισίαν τοῦ πρώτου τόμου ὑπὸ Fr. Dölger, *Zur Textgestaltung der Lavra - Urkunden und zu ihrer geschichtlichen Auswertung*. Byz. Zeitschrift 39 (1939), σελ. 23 - 66.

μεταξὺ τῆς μονῆς Ἀκαπνίου καὶ τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης περὶ ἐνὸς κτήματος, λεγομένου Βολλάδα, καὶ περὶ τῶν ὑποστατικῶν, τὰ ὅποια εἶχε τοῦτο εἰς τὸ μέχρι σήμερον σφζόμενον χωρίον Κολινδρός.¹

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ξριδα ταύτην, τὸ 1405, τὴν Νέαν Μονὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπεσκέφθη ὁ Ρῶσος προσκυνητῆς Ἰγνάτιος ὁ ἐκ Σμολένσκ, ἀλλ' ἡ ἐκδῶσα εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν τὸ κείμενον τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Ἰγνατίου Mme B. de K h i t r o w ο παρέφθειρε τὸ ὄνομα τῆς Νέας Μονῆς τοῦ ρωσικοῦ κειμένου εἰς Simoni.² Οὕτω παρεφθαρμένον εἰς τὸ ἀκατανόητον Simoni παρέλαβε τὸ ὄνομα τῆς μονῆς καὶ ὁ T a f r a l i εἰς τὴν Τοπογραφίαν του τῆς Θεσσαλονίκης, μὴ ἐλέγξας τοῦτο εἰς τὸ ρωσικὸν κείμενον, περιέργως δὲ μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ πατριαρχικά γράμματα περὶ Νέας Μονῆς, τὰ ὅποια ἀσφαλῶς θὰ τὸν ὠδήγουν εἰς τὸ ὁρθόν.³ Οὕτω μέχρι τοῦ 1912 ὁ ἀγνοῶν τὰ περὶ Νέας Μονῆς πατριαρχικά γράμματα εἰς τὰ Acta Patriarchatus Constantinopolitani ἡγνῶει καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀκόμη τοιαύτης μονῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Τὸ 1912 πρῶτος ὁ ἀείμνηστος Σ π. Λ ά μ π ρ ο ς ἐσημείωσεν ἐκ νέου τὴν ὑπαρξιν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα βυζαντινοῦ μοναστηρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέα Μονὴ ἐκδίδων ὀκτὼ ἐπιστολάς τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου τοῦ Γλαβᾶ (1380 - 1384 καὶ 1387 - 1396), μεταξὺ τῶν ὁποίων τρεῖς ἀπηϋθύνοντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς μοναχὸν τῆς ἐν λόγῳ μονῆς, τὸν Φιλόθεον τὸν Νεαμονίτην.⁴

Τὸ 1927 ἐκ τῆς ἐκδόσεως ἐγγράφων τῆς παρὰ τὰ σημερινὰ Βασιλικά τῆς Χαλκιδικῆς ἀλλοτε μονῆς τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τῶν Περιστερῶν, μετοχίου τῆς Μ. Λαύρας, ἀποκειμένων σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας, ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου.⁵

Τὸ 1948 ἐμάθομεν περισσότερα περὶ τῆς Νέας Μονῆς ἀπὸ ἐν ἀφιερωτήριον γράμμα (ἐγγραφον δωρεᾶς) τοῦ ἔτους 1392, εὑρισκόμενον σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας καὶ ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ F r. D ö l g e r.⁶ Ἐκ τού-

¹ MM, II, σελ. 200 - 203 καὶ σελ. 518 - 520.

² Mme B. de K h i t r o w, Itinéraires russes en Orient. Genève 1889, p. 147.

³ O. T a f r a l i, Topographie de Thessalonique. Paris 1913, p. 199. Nr. 15.

⁴ Νέος Ἐλληνομνημὼν 9 (1912), σελ. 353 - 391, Ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγιοτάτου Ἰσιδώρου, ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης. Πρὸς Φιλόθεον Νεαμονίτην: σελ. 359, 363, 369.

⁵ Σ π. Λ α υ ρ ι ῳ τ ο υ, Ἐγγραφα τῆς μονῆς Περιστερῶν. Θεολογία 5 (1927), σελ. 266. Πρβ. Σ ω φ ρ. Ε ὕ σ τ ρ α τ ι ᾶ δ ο υ, Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἀθῶ. Ἐλληνικά 2 (1929), σελ. 379.

⁶ F r. D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. Textband, München 1948, Nr. 114. Privaturkunde (Stiftungsurkunde) des Demetrios Tziringes für das Kloster Nea Moni in Thessalonike vom Oktober 1392 (Archiv: Lavra).

τοῦ ἐξήχθησαν δύο νέα περὶ τῆς Νέας Μονῆς στοιχεῖα: α) ὅτι ἡ μονὴ ὑπῆρχε πρὸ τοῦ 1375 καὶ β) ὅτι ἡγούμενος αὐτῆς ὑπῆρξεν ἱερομόναχος τῆς Μακάριος, ἀποθανὼν πρὸ τοῦ 1392.

Τέλος τὸ 1952 ὁ Μιχ. Λάσκαρις κατέστησεν εἰς ἡμᾶς προσιτὸν τὸ κείμενον τοῦ Ἱγνατίου τοῦ ἐκ Σμολένσκ ἐκ τῆς ρωσικῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἀρσένιεφ καὶ μετὰ πιστῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως, διορθώσας τὸ παλαιὸν λάθος τῆς κυρίας Khitrowo καὶ τοῦ Tafrali καὶ πιστοποιήσας οὕτω τὴν διατήρησιν τῆς Νέας Μονῆς τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων ἀκόμη κατὰ τὸ 1405, ὅτε ἐπεσκέφθη τὴν Θεσσαλονικὴν ὁ Ἱγνατίος ὁ ἐκ Σμολένσκ.¹

Πάντα ὅμως ταῦτα, ὅσα ἐγνωρίζομεν μέχρι πρὸ τινος περὶ τῆς Νέας Μονῆς, ἦσαν βεβαίως ἀρκετὰ διὰ τὴν πιστοποίησιν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ἐν Θεσσαλονικῇ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ἀλλὰ δὲν ἐπῆρκουν διὰ τὴν ἐξακριβώσιν οὔτε τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς, οὔτε τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῆς, οὔτε τῆς ἀκριβοῦς θέσεώς της ἐν τῇ πόλει, οὔτε τῆς περαιτέρω κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν τύχης αὐτῆς. Τόσαι μόνον πληροφορίαι καὶ ἀκόμη περισσότεραι ὑπάρχουν διὰ πολλὰς ἄλλας, ἀγνώστους σήμερον, βυζαντινὰς μονὰς τῆς Θεσσαλονίκης (π.χ. διὰ τὰς μονὰς Ἰσαάκ, Ἀκαπνίου, Φιλοκάλλους κ.ἄ.), δὲν ἐπαρκοῦν ὅμως διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῶν μονῶν τούτων.

Τὴν περὶ τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης νεωτέραν ἔρευναν προῦκάλεσεν ὁ Βασίλ. Λαοῦρδας παρασχὼν νεώστι νέα περὶ ταύτης στοιχεῖα. Οὗτος ἐδημοσίευσεν ἐκ τοῦ κώδικος Vatican. gr. 1107 τὰ σπουδαιότερα ἀποσπάσματα ἐξ ἐνὸς ἀνωνύμου καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεκδότου ἐγκωμίου εἰς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ (1397 - 1416/9), τὸν διαδεχθέντα εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς πόλεως ταύτης τὸν πολὺν Ἰσίδωρον τὸν Γλαβάν.² Ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων τούτων κατεφάνη ὅτι ὁ ἐν Θεσσαλονικῇ ἐκ πατρὸς ἱερέας γεννηθεὶς Γαβριὴλ οὗτος ἀπεσφύρη ἐνωρὶς εἰς τὸ ἐντὸς τῆς πόλεως εὐρισκόμενον ἀσκητήριον τοῦ ἱερομόναχου Μακαρίου Χούμνου ὡς μαθητῆς αὐτοῦ. Συγκεντρωθέντων σὺν τῷ χρόνῳ περισσοτέρων μαθητῶν καὶ συνασκητῶν ὁ Μακάριος Χούμνος ἀπεφάσισε νὰ κτίσῃ μονὴν καὶ «τὸν κάλλιστον τῆς πόλεως τόπον ἀπολεξάμενος, ἔνθα δὲ ἡ ποτε καὶ βασιλεία Ἰδρυτο, τοῖς μαθηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδον».³ Τοῦτο

¹ Μιχ. Θ. Λάσκαρις, Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἱγνατίου. Τόμος Κωνστ. Ἀρμενοπούλου. Ἐπιστ. Ἐπετ. Σχ. Νομ. καὶ Οἰκον. Ἐπιστ. Πανεπιστημ. Θεσσαλονίκης, τόμ. ΣΤ'. Θεσσαλονίκη, 1952, σελ. 318 καὶ σελ. 322/23.

² Βασίλειος Λαοῦρδας, Ὁ Γαβριὴλ Θεσσαλονίκης. Ἀθηνᾶ 56 (1952), σελ. 199 - 214. Τὸ πλεῖστον κείμενον τοῦ Ἐγκωμίου παρακληθεῖσα δημοσιεύει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐργασίας ἐκ τοῦ κώδ. Vatican. gr. 1107 ἡ Κα Λαοῦρδας Σύνδριξα.

³ Λαοῦρδας, ἐνθ' ἄν. σελ. 204.

ἀπετέλεσεν, ὥς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, σπουδαίαν τοπογραφικὴν ἔνδειξιν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς θέσεως τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου. Πρὸ τῆς συμπληρώσεως ὅμως τῆς οἰκοδομήσεως τῆς μονῆς ὁ Μακάριος Χούμνος ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὥς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, ἀφήσας τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἡμιτελοῦς μονῆς του εἰς τὸν μαθητὴν του Γαβριήλ, ὅστις καὶ συνεπλήρωσε ταύτην μετὰ μεγάλης λαμπρότητος καὶ ἐπιτυχίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1383 - 1387) καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως ὁ Γαβριήλ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἐξελέγη πρῶτον μὲν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Χώρας καὶ γενικὸς ἐπόπτης ὅλων τῶν πατριαρχικῶν μονῶν, κατόπιν δὲ ἐπίσκοπος Χαλκηδόνος. Ἐπιστρέψας ἀργότερον ὥς Χαλκηδόνος εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εἰς τὴν μονὴν του ἐγένετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰσιδώρου Γλαβᾶ καὶ μετὰ πολλὰς ἀντιδράσεις μητροπολίτης Θεσσαλονίκης.

Ὁ ἀσχολούμενος κυρίως μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Γαβριήλ ἐκδότης τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ ἐγκωμίου δὲν ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν ἐξακριβωσιν οὔτε τοῦ ὀνόματος τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου, οὔτε τῆς πιθανῆς θέσεως καὶ τοῦ χρόνου τῆς ιδρύσεως αὐτῆς, ἀφήσας ταῦτα ρητῶς εἰς ἄλλους.

Τὸ κενὸν τοῦτο συνεπλήρωσεν ὁ αἰδεσιμώτατος σοφὸς πατὴρ V. Laurent,¹ ὅστις ἀνακεφαλαιῶν καὶ συμπληρῶν τὰ περὶ Γαβριήλ ἀνεῦρε διὰ τῆς τεθλασμένης τὸ ὄνομα Νέα Μονὴ τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου· ἐκ συνδυασμοῦ δηλαδὴ τῶν πληροφοριῶν τοῦ ἐγκωμίου πρὸς τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα, ὅπου κατὰ τὴν ξριδα τῆς μονῆς τοῦ Ἀκαπνίου πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν προτίσται τῶν Νεαμονιτῶν ὁ ἐπίσκοπος Χαλκηδὸν ὁ ὅς ἀνεξηγήτου μέχρι τοῦδε παρουσίας ἐν Θεσσαλονίκῃ. Εἶναι πλέον σαφὲς ποῖος ἦτο ὁ Χαλκηδόνος (Γαβριήλ) καὶ ποῖον τὸ ὄνομα τῆς μονῆς τοῦ Μακαρίου Χούμνου (Νέα Μονή). Ὁ αἰδес. Laurent καθώρισεν ἐπίσης τὴν πιθανὴν θέσιν τῆς Νέας Μονῆς βάσει τῆς φράσεως τοῦ ἐγκωμίου «ἵνα δῆποτε καὶ βασιλεία ἴδρῃτο» ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἱπποδρομίου, εἰς τὴν θέσιν δηλαδὴ τῶν παλαιῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων τοῦ Γαλερίου, καὶ ἐδέχθη χονδρικῶς ὡς *terminum ante quem* τῆς ιδρύσεως τῆς μονῆς τὸ 1382, διότι τὸ 1383 ἤρξισεν ἡ πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τὸ 1387 ὀλίγον πρὸ τῆς καταστροφῆς ὁ Γαβριήλ ἔφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν δημοσίευσιν ταύτην τὸν αἰδес. Laurent διέφυγον πολλὰ ἐκ τῶν γνωστῶν περὶ Νέας Μονῆς πληροφοριῶν τῶν παλαιότερων πηγῶν καὶ ἐπειδὴ κατὰ ταύτην δὲν ἀπεδόθησαν πάντοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, διηγέθη ἔτι πλέον τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐρευνητῶν

¹ V. Laurent, Le métropolitte de Thessalonique Gabriel (1397 - 1416/19) et le couvent de la Née Moné. Ἑλληνικά 13 (1954), σελ. 241 - 255.

καὶ δευτέρα περὶ Νέας Μονῆς δημοσίευσίς¹ ἐπεχείρησε νὰ συγκεντρώσῃ ὅ-
 λας τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς περὶ Νέας Μονῆς πληροφορίας τῶν πηγῶν καὶ
 νὰ καθορίσῃ, εἰ δυνατόν, ἀκριβέστερον τὸν χρόνον καὶ τὴν θέσιν τῆς ἰδρύ-
 σεως τῆς μονῆς. Τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ἦσαν : α) ὅτι ἡ
 Νέα Μονὴ τοῦ Μακαρίου Χούμνου ἰδρύθη μεταξὺ 1350 καὶ 1375, περὶ τὸ
 1360 πιθανῶς, καὶ β) ὅτι δὲν σφύζεται αὕτη σήμερον, ἀλλὰ τὴν θέσιν τῆς
 μονῆς πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸν γνωστὸν σήμερον χώρον τῶν ρω-
 μαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς ἑλληνικὴν, ἐν
 τῷ χώρῳ τούτῳ κειμένην καὶ ἐλευθέραν ἐπὶ Τουρκοκρατίας παραμείνανσαν,
 ἐκκλησίαν, διότι ἡ μονὴ ἐγένετο κατὰ τὰ φαινόμενα μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας
 καὶ τὰ μετόχια μονῶν τοῦ Ἁθῶ ἐν τῇ πόλει δὲν ἐθίγησαν ὑπὸ τῶν Τούρ-
 κων. Ὡς τοιαύτη ἐκκλησία ὑπεδείχθη μετὰ πολλῆς πιθανότητος ἡ σημερινὴ
 Παναγούδα, ἡ ὁποία κεῖται ἐν μοναστηριακῷ χώρῳ, περιβάλλεται ὑπὸ πα-
 ρεκκλησίων τοῦ 14ου αἰῶνος, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν Παναγίαν καὶ ἔμει-
 νεν ἐλευθέρα ἐπὶ Τουρκοκρατίας δι' ἄγνωστον μέχρι τοῦδε λόγον. Τὸ δεύ-
 τερον τοῦτο συμπέρασμα ἀποδεικνύεται σήμερον ἐσφαλμένον, ὥς θὰ ἴδωμεν
 κατωτέρω.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἄσχυρος L a u r e n t ἐπαγγέλην ἐπὶ τοῦ θέματος
 μὲ σπουδαῖον πράγματι εὑρημα ἀνὰ χεῖρας, ἀνακαλύψας ἐκ τῶν καταλοί-
 πων τοῦ L. P e t i t ἐν ἀντιγράφοις ἐκ τοῦ κώδ. 455 τοῦ Μετοχίου τοῦ
 Παναγίου Τάφου ἔργα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Νέας Μονῆς Μακαρίου Χούμνου.²
 Εἶναι δὲ ταῦτα : Μία Ὑ π ο τ ῦ π ω σ ι ς, νουθεσίαι δηλαδὴ τοῦ Χούμνου
 πρὸς τοὺς μαθητὰς του, ὅταν ἡτοιμάζετο νὰ ἀπέλθῃ κληθεὶς εἰς Κωνσταν-
 τिनούπολιν, μία Μ ο ν φ δ ί α, σταλεῖσα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ συνο-
 δευτικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς τῆς Νέας Μονῆς, ἐπικήδειος δηλαδὴ
 λόγος διὰ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντας ἀδελφοὺς τῆς μονῆς Γρηγόριον
 καὶ Ἀκάκιον, καὶ μία Ἐ π ι τ ε λ ε ὑ τ ι ο ς ὁ μ ι λ ί α, ἥτοι ἡ διαθήκη
 τοῦ Χούμνου. Τὰ ἔργα ταῦτα παρέχουν πολλὰς πληροφορίες διὰ τὴν πνευ-
 ματικὴν προσωπικότητα τόσο τοῦ Μακαρίου Χούμνου, ὅσον καὶ ἐνὸς ἐκά-
 στοῦ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὥς καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὁργάνωσιν τῆς Νέας
 Μονῆς.

Τελευταίως καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς πατήρ L a u r e n t ἡσχολήθη μὲ τὴν

¹ Γ. Ι. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά 3 (1955), σελ. 334 - 352.

² V. L a u r e n t, Œcrits spirituels inédits de Macaire Choumnos († c. 1382), fondateur de la «Nea Moni» à Thessalonique. Ἑλληνικά 14 (1955), σελ. 40 - 86. Ἐκ φωτογραφιῶν ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ κώδικος 455 τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ἐδημοσίευσεν ὁ Β α σ ῖ λ. Λ α ο ῦ ρ δ α ς εἰς τὸ περιοδικὸν «Γρηγόριος Παλαμάς» 38 (1955), σελ. 346 - 350 τὸ τέλος ὁμιλίας τοῦ Μακαρίου Χούμνου. Αὕτη ἐξεφωνήθη μεταξὺ 1350 - 70 ἐν τῇ Νέᾳ Μονῇ καὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἀποτελεῖ ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον.

Νέα Μονήν εἰς δημοσίευσμα,¹ τὸ ὁποῖον εἶχεν οὗτος ἐτοιμάσει ἐν τῷ μεταξὺ πρὸ τῆς ἀναφερθείσης ἡμετέρας δημοσιεύσεως καὶ τὸ ὁποῖον ἀναθεωρήσας κατόπιν ταύτης ἤυρε σύμφωνον πρὸς τὰ κυριώτερα συμπεράσματα ἡμῶν, πλὴν δύο: α) δὲν δέχεται ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετό ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας, ἀλλ' ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐγγράφα τῆς πρώτης εὐρίσκονται σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς δευτέρας ἐκ τῆς τυχαίας διασποράς τῶν μοναχῶν τῆς Νέας Μονῆς κατόπιν τῆς ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430 καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ β) δὲν θεωρεῖ πιθανὸν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ κατεστράφη ἀργὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας δι' ἄγνωστον αἰτίαν καὶ συνεπῶς δὲν δέχεται τὴν ὑποδεικνυομένην θῆσιν αὐτῆς, ὅπου σήμερον ὁ ναὸς τῆς Παναγούδας, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι αὕτη, ἐὰν δὲν κατεστράφη ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430, ὑπάρχει ἀκόμη σήμερον καὶ μᾶς παρατηρεῖ ἀνεπίγνωτος. Εἶναι δηλαδὴ αὕτη εἰς ἐκ τῶν σφζομένων βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως. Δεδομένου ὅμως ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Laurent πρῶτος ἐτοποθέτησεν αὐτὴν εἰς τὸν χώρον τῶν παλαιῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἱπποδρομίου καὶ δεδομένου ἐπίσης ὅτι οὐδεὶς σήμερον βυζαντινὸς ναὸς σφίζεται ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου, ἐν ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ συμβαίῃ, ἢ ὅτι ἡ ἀρχικὴ ὑπὸ τοῦ Laurent (καὶ ὅπ' ἡμῶν δυστυχῶς) τοποθέτησις αὐτῆς ἦτο ἐσφαλμένη παρὰ τὴν ἔνδειξιν τοῦ ἐγκωμίου (ἵνα καὶ βασιλεία ἴδρυντο) ἢ ὅτι ἡ Νέα Μονὴ κατεστράφη πράγματι ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Οὕτως ἔχει σήμερον τὸ ζήτημα τῆς Νέας Μονῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ περὶ τὴν μονὴν σχηματισθεῖσα βιβλιογραφία. Εἰς ταῦτα θὰ προσθείσωμεν νῦν τὰ δύο νέα περὶ τῆς μονῆς ἐγγράφα καὶ θὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ ταύτης νέα στοιχεῖα αὐτῶν.

2. ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ

α) *Περιγραφή καὶ κείμενον.* Τὸ πρῶτον ἐγγράφον εἶναι μητροπολιτικὸν ἀντίγραφον *παρὰδοτικὸῦ γράμματος* (δωρητηρίου ἐγγράφου) τοῦ *Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος* διὰ τὴν *Νέαν Μονὴν* Θεσσαλονίκης, γενόμενον ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης *Ἰσιδώρου* (τοῦ Γλαβά) (1380 - 1384 καὶ 1387-1396). (Πίν. Ι).

Εὑρίσκεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μ. Λαύρας εἰς τὸ συρτάριον ὑπ' ἀριθ. 3 καὶ φέρει ἀριθμὸν καταλόγου 137.²

¹ V. Laurent, Une nouvelle fondation monastique des Choumnos: La Nea Moni de Thessalonique. Revue des Études Byzantines 13 (1955), p. 109 - 127.

² Εἰς τὸν χειρόγραφον κατάλογον τοῦ ἀρχείου, τὸν ὁποῖον ἐξεπόντησεν ὁ φιλότιμος βιβλιονόμος τῆς μονῆς γέρον Παντελεήμων Λαυριώτης, σημειοῦ-

Εἶναι χάρτινον διαστάσεων $0,30 \times 0,25$ μ. καὶ ἐφθαρμένον εἰς τὰς δύο κατωτάτας ἀναδιπλώσεις αὐτοῦ. Συγκείμενον ἐξ ἐνὸς τεμαχίου καὶ ἀναδιπλωμένον τρεῖς ὀριζοντίως φέρει ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾷς ἐπὶ τεμαχίου ἐπικολλημένου χάρτου διὰ παλαιᾶς χειρὸς τὴν σημείωσιν: + ἴσον τοῦ γραμματος τοῦ καίσαρος τὸ διὰ τὸν Κολυδρὸν. (Νεωτέρα σημείωσις ἐπὶ ἐτέρου ἐπικολλημένου τεμαχίου χάρτου κατωτέρω: ἄχρηστον).

Εἶναι γραμμένον διὰ φαιᾶς μελάνης εἰς γραφὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μετὰ πολὺ ὀλίγων συντομογραφικῶν καὶ ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων. Ἡ ὑπογραφή τοῦ μητροπολίτου, γραμμένη διὰ παχείας πέννας καὶ μαύρης μελάνης, παρουνισαίνει τυποποίησιν, χωρὶς νὰ ἀποτελῇ *μ ο ν ο κ ο ν δ υ λ ι ά ν*.

Τὸ πρωτότυπον ἔφερε τὴν ὑπογραφήν τοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος καὶ εἶχε παραδοθῇ εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον τῆς Νέας Μονῆς, ἀλλὰ δὲν σφύζεται σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Λαύρας, ὅπου τὸ ἀντίγραφον.

Τὸ ἀντίγραφον, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἶναι ἀνέκδοτον καὶ δὲν σημειοῦται ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρον. Εὐστρατιάδου εἰς τὸν ἐκ τοῦ κώδ. Β κατάλογον τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας ('Ιστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἀθῶ. Ἑλληνικά 2 [1929], σ. 379), ὅπου ὕπ' ἀριθ. ια' σημειοῦται ἄλλο παραδοτικὸν γράμμα (ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα) τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος διὰ τὴν Νέαν Μονὴν Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸ ἡμέτερον ἔγγραφον ὁ Ἀλέξιος Ἀγγελος Καῖσαρ λόγῳ τῶν φιλικῶν αὐτοῦ σχέσεων τόσον πρὸς τὸν ἀποθανόντα ἡγούμενον τῆς Νέας Μονῆς Μακάριον Χοῦμνον, ὅσον καὶ πρὸς τὸν νῦν ἡγούμενον αὐτῆς Γαβριὴλ καὶ πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς καὶ θέλων νὰ βοηθήσῃ τὴν μονήν, δωρεῖται εἰς αὐτήν ἐκ τῶν κτημάτων αὐτοῦ τὸ κάστρον τὸν Κολυδρὸν εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του καὶ εἰς μνημόνευσιν τοῦ ὀνόματός του. Κατέχων τὸ κάστρον τοῦτο διὰ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου καὶ τοῦ δεσπότου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Θεοδώρου μὲ πλήρη δικαίωμα διαθέσεως αὐτοῦ, παραδίδει τοῦτο εἰς τὴν Νέαν Μονὴν μὲ τὰ αὐτὰ δικαιώματα, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐπιφυλασσόμενος νὰ νέμῃται τοῦτο ὁ ἴδιος, ἐφ' ὅσον ζῇ.

Ἴδου τώρα τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου :

+ Ἐπειδὴ εἵχομεν πρὸ καιροῦ ἀγάπην καὶ πληροφορίαν μετὰ τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένου ||² τῆς σεβασμίας βασιλικῆς καὶ π(α)τριαρχικῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θε(ο)τόκου καὶ ἐπικεκλημένης Νέας Μονῆς τοῦ κυροῦ ||³ Μακαρίου ἐκείνου τοῦ Χοῦμνον, ὡσαύτως πάλιν ἔχομεν(εν) καὶ μετὰ τοῦ νῦν εὐρισκομένου τιμιωτάτου ἐν ἱερομο-

ται εἰς τὴν σελ. 21 ὑπὸ αὐξ. ἀριθ. 109, ὡς ἐξῆς: «Ἀλεξίου Ἀγγέλου Καίσαρος δωρητήριον γράμμα, δι' οὗ δωρεῖται εἰς τὴν Μονὴν τῆς Θεοτόκου, τὴν ἐπικεκλημένην Νέαν Μονήν, «τὸ Κάστρον αὐτῶν τὸν Κολυδρὸν». Ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου ὅτι εἶναι ἴσον τοῦ πρωτοτύπου».

νάχοις καὶ || ⁴ καθυγούμενου τοῦ κυροῦ Γαβριὴλ καὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων ἀδελφῶν καὶ φροντίζομεν καὶ ἀγωνιζόμεθεν ὑπὲρ σου || ⁵ σεως καὶ βελτιώσεως τῆς τοιαύτης μονῆς, ἐφάνη μας καλὸν καὶ ἡθελήσαμεν, ἵνα βοηθήσωμεν καὶ ἐκ τῶν κτη|| ⁶ μάτων ἡμῶν μερικόν τι χάριν ψυχικῆς ἡμ(ῶν) σ(ω)τηρί(ας) καὶ μνημοσύνου ἡμ(ῶν) καὶ παραδίδομεν τὸ κάστρον ἡμῶν (τὸν) Κολυδρ(όν), || ⁷ ὅπερ ἔχομεν δι' ὀρκωμοτικοῦ καὶ χρυσοβούλλου παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγ(ίου) ἡμ(ῶν) αὐθ(έν)τ(ου) καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολό(γ)ου || ⁸ καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ αὐθέντου ἡμ(ῶν), τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Πορφυρογενήτου. Παρὰ|| ⁹ δίδωμεν δὲ [τ]οῦτο πρὸς τὴν τοιαύτην θείαν μονὴν τοῦ ἐπικρατεῖσθαι καὶ δεσποζέσθαι ὑπ' αὐτῆς, καθὼς διαλαμβάνουσι || ¹⁰ τὰ ὀρκωμοτικά καὶ χρυσοβούλλα τῶν ἀρίων ἡμῶν αὐθεντῶν καὶ βασιλέων, ὥς ἵνα ποιῶμεν ἐπ' αὐτὸ ἥτοι ἂν βουλόμεθα, ἥγουν || ¹¹ πωλεῖν, χαρίζειν, προικίζειν, ἀνταλλάττειν, κληρονόμοις εἶναι καὶ θείοις ναοῖς ἀφιερῶν. πλὴν νὰ ἔχωμεν τοῦτο || ¹² ἡμεῖς ἕως ἐφόρου τῆς ζωῆς ἡμῶν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον ἡμῶν νὰ τὸ ἔχη ἡ καὶ πολλαχῶς δηλωθεῖσα σε(βα)σ(μί)α Νέα Μονὴ κατὰ τελείαν || ¹³ δεσποτίαν καὶ ἀναφαίρετον κυριότητα μετὰ πάσης τῆς νομῆς καὶ περιοχῆς αὐτοῦ κατὰ τὰς περιλήψεις τῶν προ|| ¹⁴ [ἀναφερθέντων ὀρκωμοτικῶν γραμμάτ(ων) καὶ βασιλικῶν χρυσοβούλλων. ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν παραδοτ(ικόν) || ¹⁵ ἡμῶν γράμμα καὶ ἐπεδόθη ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ τῆς σεβασμ(ί)ας Νέας βασιλικῆς καὶ π(α)τριαρχικῆς Μονῆς δι' ἀσφάλειαν || ¹⁶ μηνὶ Ἰαννουαρίῳ, ἡ(δικτιῶν)ος ζης, διὰ γε τὸ βέβαιον ὑπεγράφει καὶ διὰ τῆς ἐμῆς χειρός: Ἐἶχε καὶ ὑπογραφὴν τὸ + Ἀλέξιος || ¹⁷ Ἀγγελος ὁ Καῖσαρ :

Τὸ παρὸν ἴσον ἀντιβληθὲν καὶ εὖρεθὲν κατὰ πάντα ἐξισάζον τῷ πρωτοτύπῳ αὐτοῦ ὑπεγράφη καὶ παρ' ἡμ(ῶν) :

|| ¹⁸ + Ὁ τ α π ε ι ν ὸ ς μ (η τ) ρ ο π ο λ ι τ (η ς) Θεσσαλονικήης Ἰ σ ῖ δ ω ρ ο ς +

β) Χρονολόγησις : Τὸ ἔγγραφον εἶναι χρονολογημένον μόνον μὲ μῆνα (Ἰανουάριον) καὶ ἡμερίᾳ (τ') καὶ δὲν ἔφερεν ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίαν. Εἶναι ὅμως σχετικῶς εὐκόλον νὰ χρονολογηθῇ τοῦτο ἀπὸ ἐσωτερικὰ αὐτοῦ τεκμήρια.

Εἰς αὐτὸ ὁ ἱδρυτὴς τῆς Νέας Μονῆς Μακάριος Χοῦμνος ἔχει ἤδη ἀποθάνει, ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Γαβριὴλ εἶναι τώρα ἡγούμενος τῆς μονῆς καὶ ὁ Ἰοίδωρος Γλαβᾶς εἶναι ἤδη μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. Τὸ φέρον λοιπὸν

4 ἀγωνιζόμεθα

9 παραδίδομεν

12 ἕως ἐφ' ὅρου

16 Ἰαννουαρίῳ

7 ὀρκωμοτικοῦ

10 ὀρκωμοτικά

13 δεσποτεῖαν

16 ὑπεγράφη

8 Πορφυρογεννήτου

10 εἰ τι ἂν βουλόμεθα

14 ὀρκωμοτικῶν

τὴν ἰδιοχείρην ὑπογραφὴν τοῦ μητροπολίτου ἀντίγραφον, εἴτε σύγχρονον εἴτε μεταγενέστερον τοῦ πρωτοτύπου, ἐγένετο ἀσφαλῶς μετὰ τὴν 25ην Μαΐου τοῦ 1380, χρονολογίαν, καθ' ἣν ὁ Ἰσίδωρος Γλαβᾶς ἀνήλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης.¹ Terminus λοιπὸν post quem τοῦ ἀντιγράφου ὁ μὴν Μάιος τοῦ 1380. Εἰς τὸ πρωτότυπον ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀντιγράφει τὸ ἀντίγραφον, ὁ Μακάριος Χούμνος φέρεται ὡς πρὸ πολλοῦ ἀποθανόν (πρβ. *πρὸ καιροῦ... τοῦ κυροῦ Μακαρίου ἐ κ ε ἰ ν ο υ...*). Ὁ Μακάριος Χούμνος ὅμως ἀπέθανε κατὰ τὸν V. Laurent εἰς τὸ τέλος τοῦ 1382 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1383.² Terminus post quem λοιπὸν τοῦ πρωτοτύπου, ἐπομένως νῦν καὶ τοῦ ἀντιγράφου, τὸ ἔτος 1382. Ἡ δωρεὰ λοιπὸν πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν καὶ τὸ σχετικὸν πρωτότυπον δωρητήριον ἔγγραφον ἐγένοντο μετὰ τὸ ἔτος 1382.

Τὸ ἀνυπέρβλητον νῦν χρονολογικὸν ὄριον, πρὸ τοῦ ὁποῖου ἐγένοντο ἡ δωρεὰ καὶ τὸ ἔγγραφον αὐτῆς, τὸν terminum ante quem, πρέπει νὰ μᾶς δώσῃ ἡ ζωὴ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Μακαρίου Χούμνου καὶ διαδόχου αὐτοῦ εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Νέας Μονῆς, τοῦ Γαβριήλ. Οὗτος διαδεχθεὶς τὸν πρὸ τοῦ 1375 ἀναχωρήσαντα Χούμνον παρέμεινε ὡς ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς καὶ μετὰ τὸ ἔτος 1382, κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ τῆς πολιουρκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1383 - 1387), καὶ ἐγκατέλιπε τὴν πόλιν ταύτην ὀλίγον πρὸ τοῦ Ἀπριλίου 1387, ὅταν τὰ πράγματα ἦσαν ἀπελπιστικά καὶ ἐπέκειτο ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως, ἥτις καὶ ἐγένετο τὸν Ἀπρίλιον 1387.³ Ἐν

¹ R. Loenertz, O. P., Isidore Glabas, métropolitte de Thessalonique (1380 - 1396). *Revue des Études Byzantines* 6 (1948), σελ. 181 κέ. Αὐτόθι, V. Laurent, Note additionnelle, σελ. 187 - 190. Τὰ κατὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰσιδώρου Γλαβᾶ ἐξήτασαν παλαιότερον ὁ Σπ. Λάμπρος, Ἰσιδώρου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ὁκτὼ ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι. Νέος Ἑλληνομνήμων 9 (1912), σελ. 343 - 414, καὶ ὁ Ν. Α. Βέης, Αἱ πασχάλιοι ἐπιγραφαὶ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης καὶ ὁ μητροπολίτης αὐτῆς Ἰσίδωρος Γλαβᾶς. *Byz. - neugr. Jahrbh.* 7 (1930), σελ. 140 - 160. Ὁ Ἰσίδωρος, κατὰ κόσμον Ἰωάννης Γλαβᾶς, γεννηθεὶς ἐν Θεσσαλονίκη τὸ 1342, ἐγένετο μοναχὸς Ἰσίδωρος τὴν 1ην Ἀπριλίου 1375 καὶ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τὴν 25ην Μαΐου 1380. (Loenertz, ἔνθ' ἀν. σελ. 181). Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1384 ὁ Ἰσίδωρος καθιερώθῃ διὰ πατριαρχικῆς πράξεως ὡς λάθρα ἐγκαταλίπον τὸ ποίμνιόν του κατὰ τὴν πολιουρκίαν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν (1383 - 1387). Τὸ 1387 ἀποκατεστάθῃ ἐπισήμως εἰς τὸ ἀξίωμά του, ἀπέθανε δὲ ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης τὴν 11ην Ἰανουαρίου 1396 (Βέης, ἔνθ' ἀν. σελ. 145 καὶ 148. Loenertz, ἔνθ' ἀν. σελ. 181). Διετέλεσε λοιπὸν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἀπὸ Μαΐου 1380 μέχρι Σεπτεμβρίου 1384 καὶ ἀπὸ τοῦ 1387 μέχρις Ἰανουαρίου 1396. Ὁμιλίας αὐτοῦ ἐξεδόθησαν τελευταίως ὑπὸ Β. Α. Α. οὐράδα, Ἰσιδώρου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, ὁμιλίας εἰς τὰς εορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἑλληνικά. Παράρτημα 5. Θεσσαλονίκη 1954.

² V. Laurent, *Écrits spirituels etc.*, ἔνθ' ἀν. σελ. 49.

³ V. Laurent, *Une nouvelle fondation etc.*, ἔνθ' ἀν. σελ. 113.

τῷ μεταξύ καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ὁ ἀπὸ ἐτῶν καὶ πρὸ τοῦ 1375 ἀπουσιάζων πρῶτος ἰδρυτὴς τῆς μονῆς Μακάριος Χοῦμνος ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νὰ θανυμάσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ του Γαβριὴλ ἀποπερατωθῆν καὶ γημιζόμενον ἔργον του καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ μαθητοῦ του.¹ Πρώτῃ λοιπὸν περιόδῳ, καθ' ἣν ὁ Γαβριὴλ διέτελεσεν ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς, ἦτο ἀπὸ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς μονῆς καὶ μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ Χοῦμνου (πρὸ τοῦ 1375) μέχρις ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387. Ὁ Γαβριὴλ ὅμως ἐπέστρεψεν εἰς Θεσσαλονίκην πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1394 καὶ μετὰ βραχεῖαν πάλιν ἀπουσίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν διόκησε τὴν Νέαν Μονὴν ὡς ἡγούμενος αὐτῆς μέχρι τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης τὸ θέρους τοῦ 1397.² Δευτέρα λοιπὸν περίοδος, καθ' ἣν ὁ Γαβριὴλ διετέλεσεν ἡγούμενος τῆς Νέας Μονῆς, ἦτο ἀπὸ τοῦ 1393 μέχρι τοῦ θέρους τοῦ 1397. Τὸ ζήτημα εἶναι εἰς ποίαν ἐκ τῶν δύο τούτων περιόδων ἀναφέρεται ἡ δωρεὰ καὶ τὸ ἔγγραφον. Τὸ ἀκριβὲς ἔτος τῆς δωρεᾶς μᾶ, δίδει ἡ ἑβδόμη ἰνδικτιῶν τοῦ ἔγγραφου. Ἀπὸ τοῦ 1382 (*terminus post quem*) μέχρι τοῦ 1397 (*terminus ante quem*), δεκαπενταετίαν ἀκριβῶς, ἡ ἑβδόμη ἰνδικτιῶν πίπτει εἰς τὸ ἔτος 1384.³ Ἡ δωρεὰ λοιπὸν καὶ τὸ ἔγγραφον ἐγένοντο τὸν Ἰανουάριον τοῦ ἔτους 1384, κατὰ τὴν πρώτην δηλαδή περίοδον τῆς διοικήσεως τῆς Νέας Μονῆς ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ, τὸ δὲ ἀντίγραφον ἡμῶν μεταξύ τῆς χρονολογίας ταύτης καὶ τῆς 11ης Ἰανουαρίου τοῦ 1396, ἡμερομηνίας τοῦ θανάτου τοῦ ὑπογράφαντος τὸ ἀντίγραφον μητροπολίτου Ἰσιδώρου. Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι τὸ ἀντίγραφον δὲν εἶναι σύγχρονον τοῦ ἔγγραφου, διότι ὁ μητροπολίτης ἐκφράζεται κατὰ τρόπον δεικνύοντα ὅτι ἀντέγραφε παλαιὸν ἔγγραφον (πβλ. *εἶχε καὶ ὑπογραφὴν Ἀλέξιος Ἀγγελος ὁ Καῖσαρ*), καὶ ὅτι ἐγένετο περὶ τὸ 1394 δι' ὠρισμένας δικαστικὰς ἀνάγκας τῆς μονῆς. Ποῖαι ἦσαν αἱ ἀνάγκαι αὗται θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

γ) Ἡ ἔρις μεταξύ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μονῆς. Εἶναι

¹ V. Laurent, *Écrits spirituels etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 48/9. Τοῦ αὐτοῦ, *Une nouvelle fondation etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 113 καὶ σημ. 2.

² V. Laurent, *Le métropole de Thessalonique Gabriel etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 246/7. Τοῦ αὐτοῦ, *Une nouvelle fondation etc.*, ἐνθ' ἄν. σελ. 119. Τὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου τοῦ Ἰαν. 1394 δεικνύει ὅτι ὁ Γαβριὴλ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς Θεσσαλονίκην πρὸ τῆς χρονολογίας ταύτης.

³ Bl. V. Gardhausen, *Griechische Palaeographie*. 2 Aufl. II Band. Leipzig 1913, p. 495. H. Lietzmann, *Zeitrechnung*. Berlin - Leipzig 1934 (Samml. Götschen Nr. 1085), σελ. 55. Ἡ προηγουμένη ἡ ἰνδικτιῶν πίπτει πρὸ τοῦ 1382 (τὸ 1369) καὶ ἡ ἐπομένη μετὰ τὸ 1396 (τὸ 1399). Gardhausen, ἐνθ' ἄν. σελ. 495. Lietzmann, ἐνθ' ἄν. σελ. 54 καὶ σελ. 55.

γνωστὰ τὰ πατριαρχικά γράμματα περὶ τῆς ἐριδος μεταξὺ τῶν μονῶν Ἀκαπνίου καὶ Νέας Μονῆς τῆς Θεσσαλονίκης.¹

Εἰς τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1394 ὁ πατριάρχης Ἀντώνιος² γράφει πρὸς τὸν μητροπολίτην Χαλκηδόνος, ὁ ὁποῖος δὲν ὀνομάζεται εἰς τὸ γράμμα, ἀλλ' ἐμφανίζεται ἐπὶ κεφαλῇς τῶν Νεαμονιτῶν.³ Ἡμεῖς γνωρίζομεν νῦν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Γαβριήλ, τοῦ ἡγουμένου τῆς Νέας Μονῆς, ὅστις τὸ 1393 ἐπανῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην φέρων τὸν τίτλον τοῦ Χαλκηδόνος.

Ὁ πατριάρχης παραγγέλλει εἰς τὸν Γαβριήλ καὶ τοὺς Νεαμονίτας νὰ ἀποδώσουν εἰς τὴν μονὴν Ἀκαπνίου τὸ κτῆμα αὐτῆς, τὴν Βολλάδα, τὸ ὁποῖον οὗτοι κατεκράτουν, μετὰ τῶν δικαιωμάτων ἐξ ἐνοικιάσεων καὶ ἐπικαρτείας (μορτῆς καὶ νομῆς),⁴ τὰ ὅποια τοῦτο εἶχεν εἰς τὸ χωρίον τὸν Κολυδρόν, κτῆμα τῆς Νέας Μονῆς.⁵ Τὸ κτῆμα τοῦτο, τὴν Βολλάδα, εἶχον ἀποσπάσει ἀπὸ τῆς μονῆς Ἀκαπνίου οἱ Τοῦρκοι καὶ νῦν κατεκράτουν τοῦτο οἱ Νεαμονῖται.⁶

Τοῦ γράμματος τούτου τοῦ πατριάρχου εἶχε προηγηθῇ καὶ ἄλλη ἀλληλογραφία, ὡς μαρτυρεῖ ὁ πατριάρχης λέγων: «... καὶ ἐγράψαμεν, ὅπερ ἐγράψαμεν, πρὸς τὴν σὴν ἱερότητα...»,⁷ καί: «... ἡμεῖς οὖν καὶ ἀπὸ τῆς ἀναφορᾶς τῶν Ἀκαπνιωτῶν καὶ ἀπὸ μαρτυρίας ἀξιολόγων καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ εὐτυχιστάτου Καίσαρος, ὅπερ ἐποίησεν ἐπὲρ αὐτῶν, καὶ τὸ μέγιστον ἀπὸ τῶν γραμμάτων τῶν σὼν ἀναμφιβόλως βεβαιωθέντες ὅτι τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Ἀκαπνίου ἐνὶ τὸ κτῆμα τοῦτο...»⁸.

Ὁ αὐτὸς πατριάρχης καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον (Ἰαν. 1394) γράφει καὶ πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης (Ἰσίδωρον Γλαβάν) περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ παραγγέλλει εἰς αὐτὸν νὰ καταστήσῃ τοὺς Νεαμονίτας, ἐὰν δὲν συμμορφωθῶν, ἀργοὺς καὶ ἀκοινωνήτους κατὰ τὴν συνοδικὴν ἀπό-

¹ Τὰ κείμενα αὐτῶν ἐν MM, II, σελ. 200, σελ. 202 καὶ σελ. 518.

² Ἀντώνιος ὁ Δ'. Ἐπατριάρχης δὲς, 1389-1390 καὶ 1391-1397. Βλ. M. I. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σ. 448 καὶ σελ. 449.

³ MM, II, σελ. 200: «...ἐνὶ δίκαιον, ὅτι κατέχῃτε τοῦτο (τὸ κτῆμα δηλ.) ὑμεῖς οἱ Νεαμονῖται...».

⁴ Μορτῆς καὶ νομῆς. Βλ. Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern etc., ἐνθ' ἀν. Nr. 102, 25 Bem. u. Nr. 57, 7 Bem.

⁵ MM, II, σελ. 201: «...λέγομεν καὶ ἀποφαινόμεθα καὶ παρακελεύομεθα συνοδικῶς, ὡς ἂν ἀπολύσῃτε τὸ κτῆμα, τὴν Βολλάδα, μετὰ πάσης, ἣν ἐλάβετε, μορτῆς καὶ τῆς νομῆς, ἣν εἶχεν εἰς τὸ ὑμέτερον χωρίον τὸν Κολυδρόν καὶ παραλάβωσι τοῦτο οἱ Ἀκαπνιωταί...».

⁶ MM, II, 200: «...τοῦτο μόνον συνάγεται παρὰ τῶν σὼν γραμμάτων, ὅτι ἐπεὶ οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τοῦτο ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου (τοῦ Ἀκαπνίου δηλ.) ἐνὶ δίκαιον, ὅτι κατέχῃτε τοῦτο ὑμεῖς οἱ Νεαμονῖται;...».

⁷ MM, II, 200.

⁸ MM, II, 201.

φασιν. 'Ο μητροπολίτης, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος, ὑπερ-
ῆσπιζε τὸ δίκαιον τῶν 'Ακαπνιωτῶν,¹ ἀλλὰ ἡ υπεράσπισίς του δὲν ἔφθα-
σε μέχρι τοῦ σημείου νὰ γράψῃ περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον.²

Υπάρχει καὶ τρίτον πατριαρχικὸν γράμμα περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως
ὁκτὼ ἔτη ἀργότερον. Τὸν 'Ιούλιον τοῦ 1401 ὁ πατριάρχης Ματθαῖος³ γρά-
φει πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν
Γαβριήλ, τὸν ἡγούμενον τῆς Νέας Μονῆς, ὅστις τὸ θέρος τοῦ 1397 διεδέ-
χθη τὸν ἀποθανόντα τὸ 1396 'Ισίδωρον Γλαβάν. 'Ο πατριάρχης ἀναφερό-
μενος εἰς τὴν προηγουμένην ἀλληλογραφίαν τῶν προκατόχων ἀμφοτέρων
περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν 'Ακαπνιωτῶν ἀγανακτεῖ, διότι μετὰ ὀκταετίαν ὁλό-
κληρον κατακρατεῖται ἀκόμη τὸ κτῆμα τῶν 'Ακαπνιωτῶν, καὶ θέτει τελεσι-
γραφικῶς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ὑπὸ ἀφορισμόν, ἐὰν καὶ τώρα
δὲν συμμορφωθῇ, κατηγορῶν αὐτὸν καὶ δι' ἄλλην κατακράτησιν, ἐνὸς βιβα-
ρίου (ἰχθυοτροφείου) τῆς μονῆς τοῦ Προδρομοῦ. Οἱ Προδρομηνοί, ἐκδιω-
χθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐκ τῆς μονῆς τῶν, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν μονὴν
'Ακαπνίου.⁴

Ταῦτα εἶναι μέχρι σήμερον γνωστὰ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐγγράφων πε-
ρὶ τῆς ξριδος μεταξὺ τῶν μονῶν 'Ακαπνίου καὶ Νέας Μονῆς. Τὸ ἀντίγρα-
φον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου τοῦ Καίσαρος φαίνεται ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τῆς
μονῆς κατὰ τὴν ἐρίδα ταύτην, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐχρειάσθη νὰ προσκομισθῶν
ὅλοι οἱ σχετικοὶ πρὸς τὰ ἀμφισβητούμενα κτήματα τίτλοι, διὰ νὰ μὴ χαθῇ
ἡ φθαρῇ τὸ πρωτότυπόν.

¹ MM, II, 202: «...οἱ 'Ακαπνιωταὶ γράφουσι καὶ ἀναφέρουσι εἰς τὴν ἡμῶν με-
τιόριτητα καὶ εὐχαριστοῦσι τῇ σῇ ἱερότητι, ὅτι βοηθεῖς αὐτοῖς πολλὰ εἰς τὸ δίκαιον αὐτῶν...».

² Α ὕ τ ό θ ι: «...ἡ ἱερότης σου γοῶν οὐδόλως ἔγραψας περὶ τῆς ὑποθέσεως πῶς
ἔχει, ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης Χαλκηδόνος ἔγραψε καὶ ἀνέφερε λεπτομερῶς τὴν ὑπό-
θεσιν...».

³ Ματθαῖος ὁ Α'. Ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ 1397-1410. Βλ. Μ. Ι. Γε δ ε ώ ν,
Πατριαρχικοὶ πίνακες, σελ. 457.

⁴ MM, II, 518: «...πρὸ χρόνων ἔγραψεν ὁ ἀγιώτατος καὶ ἀοίδιμος πατριάρχης
ἐκεῖνος, ὁ κῦρ 'Αντώνιος, καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ πρὸς σὲ καὶ πρὸς τὸν μακαριώτατον
ἐκεῖνον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, κῦρ 'Ισίδωρον, περὶ τοῦ τῶν 'Ακαπνιωτῶν κτῆμα-
τος, τῆς Βολλάδος, καὶ ἀντέγραψας καὶ ἀπελογήθης ἐκείνῳ...». Α ὕ τ ό θ ι, 518: «...ἐξ
ἐκείνου οὐκ μέχρι τῆς σήμερον ὁκτὼ καὶ ἐπέκεινα χρόνοι παρῇλθον καὶ κατέχεται, ὡς
ἀρτίως ἐπληροφορήθην, τὸ ἀλλότριον παρὰ τῆς σῆς ἱερότητος, ὡς καὶ πρότερον...». Α ὕ τ ό θ ι, 519: «...ἀργίαν παντελῇ πάσης ἀρχιερατικῆς ὑπηρεσίας ἐκφωνοῦμεν καὶ
τῆς σῆς ἱερότητος, εἰ μὲν ἐν τοῖς ζώσιν εὐρεθῇς, εὐρήνης γενομένης, λόγον ἀποδόσης συνο-
δικῶς περὶ τούτων ἐνταῦθα...ἐμάθομεν ὅτι καὶ βιβάριον τῶν Προδρομηνῶν λαβὼν ἠνω-
σας τοῖς τῆς ἐκκλησίας βιβαρίοις...». Α ὕ τ ό θ ι, 520: «...διὸ παρακελεύομεθα... ἵνα
ἀποδῇς τοῖς τοῦ 'Ακαπνίου μοναχοῖς τό τε κτῆμα αὐτῶν, τὴν Βολλάδα, μετὰ καὶ τῆς
μορτῆς καὶ τῶν εἰσοδημάτων... καὶ τὴν νομήν, ἣν εἶχε τὸ τοιοῦτον κτῆμα, τὸν Κολυ-
δρόν, ὁμοίως ἀποδῇς καὶ τοῖς πρῶτον μὲν Προδρομηνοῖς νῦν δὲ 'Ακαπνιώταις... τὸ βι-
βάριον αὐτῶν...».

δ) **Ἄλέξιος ᾽Αγγελος ὁ Καῖσαρ.** Εἰς τὸ πρῶτον πατριαρχικὸν γράμμα ῥητῶς ὁμολογεῖται ὅτι τὸ χωρίον «Κολυδρὸς» τὸ 1394 ἀνῆκεν ἀναμφισβητήτως εἰς τὴν Νέαν Μοῆν (πβλ. καὶ τῆς νομῆς, ἣν εἶχεν εἰς τὸ ὑμέτερον χωρίον τὸν Κολυδρόν). Ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου ἡμεῖς τώρα γνωρίζομεν ποῖος καὶ πότε ἐδῶρθεν εἰς τὴν Νέαν Μοῆν τὸ κάστρον τὸν Κολυδρόν. Ὁ δωρητής, Ἄλέξιος ᾽Αγγελος, εἶναι ὁ γνωστὸς διοικητὴς τῆς Θεσσαλίας, ὁ καῖσαρ Ἄλέξιος ᾽Αγγελος ὁ Φιλανθρωπηνός. Οὗτος κατεστάθη καῖσαρ τῆς Μεγαλοβλαχίας (Θεσσαλίας), ὡς βεβαιοῦται νῦν καὶ ἐκ τῆς χρονολογήσεως τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου, πρὸ τοῦ 1384 καὶ διώκει τὴν χώραν κατὰ παραχώρησιν τοῦ Ἰωάννου Οὔρεσι Παλαιολόγου (ἢ Ἰωάννου Δούκα), ὅστις ἀπεσύρθη ἐνωρὶς εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ. Ὁ Ἰωάννης Οὔρεσι Παλαιολόγος (ὁ πολλάκις συγχεόμενος ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ πρὸς τὸν ἄλλον μοναχὸν - βασιλέα Ἰωάσαφ, τὸν Ἰωάννην ᾽ τὸν Καντακουζηνόν), εἶχε κληρονομήσει τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως παρὰ τοῦ πατρὸς του Συμεὼν Οὔρεσι, τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ τσάρου Στεφάνου Δουσάν.¹

Ὁ καῖσαρ Ἄλέξιος ᾽Αγγελος ἀπέθανε πρὸ τοῦ 1392 καὶ εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Θεσσαλίας τὸν διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ ᾽Αγγελος Φιλανθρωπηνός.² Πράγματι, ἡμεῖς εἶδομεν ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Ἀλεξίου ᾽Αγγέλου θὰ ἴσχυε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δωρητοῦ. Τὸ 1394 δὲν ζῇ πλέον ὁ Ἀλέξιος ᾽Αγγελος, ἀφοῦ τὸ χωρίον ὁ Κολυδρὸς εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀναφερόμεν πρῶτον πατριαρχικὸν γράμμα εἶναι πλέον κτήμα τῆς Νέας Μοῆς.

Ἡ δωρεὰ αὐτοῦ πρὸς τὴν Νέαν Μοῆν ἐγένετο τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1384 ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὡς δεικνύει ἡ φράσις τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου: «...ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐγένετο καὶ τὸ παρὸν παραδοτικὸν ἡμῶν γράμμα καὶ ἐπεδόθη ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ τῆς ... Νέας...

¹ Βλ. Μ. Θ. Λάσκαρι, Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 κλ., ἐνθ' ἀν. σελ. 337, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὁ Ἰωάννης Οὔρεσι Παλαιολόγος εἶχεν ἀναλάβει τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἤδη τὸ 1381. Βλ. Ν. Α. Βέη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων. Βυζαντίς Α' (1909), σελ. 236δ. Averkios Th. Papadopoulos, Versuch einer Genealogie der Palaeologen (1259-1453). Diss. München 1938, Nr. 42, S. 26/7. Ὁ Ἀλέξιος ᾽Αγγελος Φιλανθρωπηνός εἶναι καῖσαρ Θεσσαλίας ἀσφαλῶς τὸ 1384, ὅτε ὑπογράφει τὸ ἡμέτερον ἐγγράφον, καὶ λίαν πιθανῶς καὶ πρὸ τοῦ ἔτους τούτου. Περὶ τοῦ βυζαντινοῦ οἴκου τῶν Φιλανθρωπηνῶν βλ. συγκεντρωμένην βιβλιογραφίαν παρὰ P. Lemerle, Actes de Kutlumas. Archives de l'Athos II. Paris, 1946, p. 127. Βλ. τελευταίως R. Loenertz, O. P., Un prostagma perdu de Theodore Ier Paléologue regardant Thessalonique (1380/82?). Ἐν Ἑπ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπ. 25 (1955), 170 - 172, ἰδίᾳ σελ. 172 σημ. 1.

² Βλ. Λάσκαρι, ἐνθ' ἀν. σελ. 337 καὶ σημ. 2. R. Loenertz, Un prostagma etc., σελ. 172 σημ. 4.

Μονῆς...». Ὁ ἰδιοχείρως ὑπογράψας τὸ πρωτότυπον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου καίσαρ Ἀλέξιος Ἀγγελος εὐρίσκετο λοιπὸν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1384 εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὴν ἐποχὴν ὅμως ταύτην ἡ πόλις ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἶχεν ἀρχίσει ἡ μεγάλη πρώτη πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης (1383 · 1387) ὑπὸ τοῦ βεζίρου τοῦ Μουράτ Α΄ Χαϊρεντίν - πασᾶ, ἣτις κατέληξεν, ὥς γνωστόν, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387. Ἡ ἀρχὴ τῆς πολιορκίας ταύτης δὲν ἔχει καθορισθῇ ἀκριβῶς. Πιστεύεται ὅτι ὁ Χαϊρεντίν - πασᾶς ἐκινήθη κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἀμέσως μετὰ τὴν κατὰλψιν τῶν Σεργῶν τὴν 19ην Σεπτεμβρίου 1383.¹ Ἡ παρουσία τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου ἐν Θεσσαλονίκῃ ἔχει λίαν πιθανῶς σχέσιν πρὸς τὰς παρασκευὰς τοῦ Μανουὴλ Β΄ διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως.²

Ἡ σχέσις τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν μαρτυρεῖται καὶ ἀλλαχόθεν. Τὸ 1388, δηλαδὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν καίσαρα τοῦτον εἰς Θεσσαλίαν ἐμφανίζεται καταφυγὼν ὁ Φιλόθεος ὁ Νεαμονίτης. Εἰς ὄρισμὸν τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ 1388, σχετικὸν πρὸς διένεξιν τῶν μοναχῶν τοῦ Μετεώρου καὶ τοῦ Στύλου, λέγεται: «...ἐκλήτευσαν τῇ βασιλεῖα μου προκαθημένης μετὰ τῶν πανευγενεστάτων ἀρχόντων αὐτῆς, συμπρόντος καὶ τοῦ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς κ̅υ̅ρ Φιλοθέου τοῦ Νεαμονίτου...».³ Πρόκειται λίαν πιθανῶς περὶ τοῦ αὐτοῦ Φιλοθέου τοῦ Νεαμονίτου, πρὸς τὸν ὁποῖον μετὰ τῶν ἐτῶν 1384 · 1387 ἀπευθύνει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τρεῖς ἐπιστολάς ὁ ἐκεῖ καταφυγὼν μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρος ὁ Γλαβᾶς.⁴ Ἄλλωστε ὁ αὐτὸς Καῖσαρ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1389 προέβη καὶ εἰς ἄλλην δωρεὰν πρὸς τὴν Νέαν Μονήν. Ἐχομεν «ἕτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα τοῦ αὐοιδίμου Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ Καίσαρος», διὰ τοῦ ὁποῖου δωρεῖται εἰς τὴν Νέαν Μονὴν τὸ ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης κείμενον μονύδριον τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Φωτίδος.⁵

¹ P. Charanis, Les Βασιλεῖς Χρονικά comme source historique. Byzantion 13 (1938). Tom. I, p. 360. R. Loenertz, Manuel Paléologue et Démétrius Cydonès. Échos d'Orient 36 (1937), p. 479.

² Βλ. R. Loenertz, Un prostagma etc., σελ. 171.

³ Μ. Α. Βέη, Σεργικά καὶ βυζαντινὰ γράμματα Μετεώρου. Βυζαντις Β' (1910 - 1912), σελ. 25.

⁴ Βλ. Σπ. Ἀμάριον, Ἐπιστολαὶ τοῦ ἀγιοτάτου Ἰσιδώρου ἐπισκόπου Θεσσαλονίκης. Νέος Ἑλληνομνήμων Θ' (1912), σελ. 359 κέ. Βασ. Λαοῦρδα, Ἰσιδώρου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ὁμιλίαι εἰς τὰς εορτὰς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἑλληνικά. Παράρτημα 5. Θεσσαλονίκη 1954, σελ. 75 (Ἐπίμετρον). Τὸν ἀδελφὸν τῆς Νέας Μονῆς Φιλόθεον συναντῶμεν παλαιότερον εἰς τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ Χούμνου ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποδημίας τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Νέας Μονῆς. Βλ. V. Laurent, Écrits spirituels inédits de Macaire Choumnos etc., ἐνθ' ἄν. σελ. 61 καὶ σελ. 62.

⁵ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ V. Laurent, Une nouvelle fondation monastique

Εἶναι βεβαίως φανερόν ὅτι ὁ Καῖσαρ τοῦ 1394, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἔριδα μεταξὺ Ἀκαπνιωτῶν καὶ Νεαμονιτῶν ἔγραψεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὑπὲρ τῶν Ἀκαπνιωτῶν (πρὸς. καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ εὐτυχεστάτου Καίσαρος), δὲν εἶναι ὁ ἡμέτερος Ἀλέξιος Ὑψηλός, ὁ ἀποθανὼν πρὸ τοῦ 1392, ἀλλὰ, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ἡδὴ ὁ Μ. Λάσκαρις,¹ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξίου Μανουὴλ Ὑψηλός, Φιλανθρωπηνός, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἀλέξιον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ πιθανῶς καταφυγὼν εἰς Θεσσαλονικὴν μετὰ τὴν κατὰ τὴν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1393.²

Ὁ δωρητὴς Ἀλέξιος Ὑψηλός Καῖσαρ λέγει ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1384 ὅτι τὸ κάστρον τὸν Κολυδρὸν «ἔχομεν δι' ὀρκομοτικῶν καὶ χρυσοβούλλων παρὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ αὐθέντου ἡμῶν, τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογενήτου...» (ἀνωτ. στ. 10 · 13). Εἰς τὸ χιαστὸν τοῦτο σχῆμα τοῦ λόγου δὲν φαίνεται σαφῶς ὅτι τὸ κάστρον ἐδόθη εἰς αὐτὸν κατ' ἀρχὰς διὰ προσταγμάτων τοῦ δεσπότη Θεοδώρου Παλαιολόγου, ἡ δὲ δωρεὰ αὕτη ἐπεκυρώθη ἀργότερον διὰ χρυσοβούλλων τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου. Τοῦτο καταφαίνεται σαφέστερον εἰς τὸ δεύτερον ἔγγραφον, εἰς τὸ «ἔτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα» τοῦ αὐτοῦ Καίσαρος, πρὸς τὴν Νέαν Μονήν, τοῦ 1389, ὅπου λέγεται: «...δι' ὀρκομοτικῶν προσταγμάτων τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου, τοῦ υἱοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, δεσπότη κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογενήτου, εὐεργετήθῃ πρὸς ἡμᾶς κατὰ λόγον γονιότητος τὸ ἐν τῇ τῆς Θεσσαλονίκης μονῇ, τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Φωτίδος... ἐσώτερον δὲ πάλιν διὰ περισσοτέρων ἐπικύρωσιν αὐτοῦ εὐεργετήθημεν θεῶν καὶ προσκυνητῶν χρυσοβούλλων λόγον τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, βεβαιοῦντα καὶ ἐπικυροῦντα τὴν δι' ὀρκομοτικῶν προσταγμάτων περίληψιν...».³ Ἀμφότερα λοιπὸν τὰ δωρηθέντα πρὸς αὐτὸν κτήματα, τὸ κάστρον τοῦ Κολυδρῶν καὶ τὸ μονύδριον τῆς ἁγίας Φωτίδος, ὁ δωρούμενος νῦν ταῦτα πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν Καῖσαρ εἶχεν ἀποκτήσει διὰ προσταγμάτων τοῦ δεσπότη Θεοδώρου τοῦ Παλαιολό-

des Choummnos: La Nea Moni de Thessalonique. REB 13 (1955), p. 129 (Appendice). Φέρει τὸν ἐπίτιλον: «Ἐτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα τοῦ δοιδίου Ἀλεξίου Ὑψηλοῦ τοῦ Καίσαρος». Ὁ αἰδὲς Laurent, αὐτόθι, σελ. 129, σημ. 1, δὲν δέχεται ὅτι τὸ «ἔτερον» ἀναφέρεται εἰς προηγουμένην ἄλλην δωρεάν τοῦ αὐτοῦ Καίσαρος πρὸς τὴν μονήν. Νῦν ἀποδεικνύεται τὸ ἐναντίον.

¹ Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης τὸ 1405 κλ., ἐνθ' ἄν. σελ. 337.

² Μ. Θ. Λάσκαρις, αὐτόθι, σελ. 338 καὶ σημ. 1.

³ V. Laurent, Une nouvelle fondation etc., ἐνθ' ἄν. σελ. 129 στ. 4 κέ. καὶ στ. 11 κέ. (Appendice).

γου, τὰς δὲ δωρεὰς ταύτας τοῦ Θεοδώρου ἐπεκύρωσεν ἀργότερον ὁ αὐτοκράτωρ ἀδελφός του Μανουὴλ Παλαιολόγος.

Ὁ τρίτος υἱὸς οὗτος τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ε΄ Παλαιολόγου (1341-1391) καὶ ἀδελφός τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου (1391-1425), ὁ Θεόδωρος Α΄ Παλαιολόγος, ὁ πορφυρογέννητος,¹ ἐγένετο εἰς τὴν Πελοπόννησον δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382,² ἀποθανὼν ἐκεῖ τὸ 1407.³ Αἱ δωρεαὶ λοιπὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ἀγγελον ἐγένοντο ἀσφαλῶς πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1382, ὅποτε ὁ Θεόδωρος ἀφίκετο εἰς Πελοπόννησον. Ἐκτὸς τούτου πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς Πελοπόννησον ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος πρέπει νὰ διετέλεσεν ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα δεσπότης Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ δύναιτο νὰ δωρίῃ διὰ δεσποτικῶν προσταγμάτων (πρβ. δι' ὀρκωμοτικοῦ προστάγματος τοῦ... δεσπότου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ πορφυρογεννήτου...) μονύδριον καὶ κάστρον, κείμενα τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δὲ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς.⁴ Κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλιν, πράγματι, ὁ Θεόδωρος Παλαιολόγος, μεταβαίνων εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἀναλάβῃ τὸ Δεσποτάτον τοῦ Μυστρᾶ,⁵ συνηντήθη ἐν Θεσσαλονίκῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Μανουὴλ καὶ ἐγένετο ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ἡγεμῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας.⁶ Ἡ ἀρχὴ τοῦ Θεοδώρου ἐν Θεσσαλονίκῃ διήρκεσεν, ὥς φαίνεται, ὀλίγους μῆνας μόνον πρὸ τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1382, ἀφοῦ προορισμός αὐτοῦ ἦτο ἡ Πελοπόννησος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀφίκετο τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382, ἡ δὲ καθυστέρησις αὐτοῦ εἰς Θεσσαλο-

¹ Βλ. Averkios Th. Papadopoulos, Archim., Versuch einer Genealogie der Palaeologen. Diss. München 1938, Nr. 85 (σελ. 56).

² R. Loenertz, Pour l'histoire du Péloponnèse au XIVe siècle (1382-1404). Études Byzantines 1 (1943), σελ. 155 καὶ σελ. 161/3.

³ Papadopoulos, Genealogie etc., ἐνθ' ἀν. σελ. 56. Loenertz, ἐνθ' ἀν. σελ. 156.

⁴ Ὁ Θεόδωρος προωρρίζετο ὡς δεσπότης Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1376. Βλ. R. Loenertz, Un prostagma etc., σελ. 170 καὶ σημ. 2. Ἀὐτόθι, σελ. 172, ἡ παρουσία τοῦ Θεοδώρου ἐν Θεσσαλονίκῃ δὲν θεωρεῖται ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν προσταγμάτων.

⁵ Τὰ γεγονότα ἐκτίθενται παρὰ Loenertz, Pour l'histoire etc., σελ. 161-166.

⁶ Χαλκοκονδύλη Ι, Βόνν. σελ. 52, 2-5: «...ὕστερον μέντοι Θεόδωρον τὸν παῖδα αὐτοῦ ἐμπέμπων (ὁ Ἰωάννης ὁ Ε΄) εἰς Πελοπόννησον, τελευταίωντων τῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ παίδων ἐν Σπάρτῃ, ἐγένετο ἐν τῇ Θέσση (= Θεσσαλονίκῃ) σὺν τῷ ἀδελφῷ Ἑμμανουήλῳ καὶ αὐτὸν τε τῆς Μακεδονίας καὶ Θετταλίας ἡγεμόνα...». Τὸν μέλλοντα δεσπότην Θεσσαλονίκης ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Μανουὴλ εἰς τὸν ἐπικύδειον λόγον του διὰ τὸν τὸ 1407 ἀποθανόντα ἀδελφόν του Θεόδωρον, λέγων: «...ὁμνύντος μὲν τοῦ στρατηγοῦ, ὁμνύντων δὲ τῶν ἐκκρίτων, ἐκείνων (τὸν Θεόδωρον δηλ.) ὄντων εἰς τὴν αὐτοῦ παραπέμψειν ἀρχήν· ἣν δὲ ἡ μητροπόλις Μακεδονίας καὶ πόλεις ἄλλαι...». (Ρ. Γρ. 156, στήλ. 200).

νίκην ὀφείλεται ἴσως εἰς τὰς ἐν τῷ μεταξὺ γενομένας ἐν Πελοποννήσῳ τα-
ραχὰς μεταξὺ τοῦ νομιμόφρονος πρὸς τὴν Κωνσταντινουπόλιν προσωρινοῦ
δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ Μαθαίου Καντακουζηνοῦ καὶ ἐνὸς εὐεργετηθέντος
σφετεριστοῦ καὶ ἐπαναστάτου υἱοῦ του.¹

Αἱ δωρεαὶ λοιπὸν τοῦ δεσπότη Θεσσαλονίκης Θεοδώρου πρὸς τὸν
Ἀλέξιον Ἀγγελον ἐγένοντο λίαν πιθανῶς τὴν ἀνοιξὴν ἢ τὸ θέρος τοῦ 1382.
Ἐπεκυρώθησαν δὲ αὗται διὰ χρυσοβούλλων ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου
πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1384, ὁπότε ὁ Ἀλέξιος Ἀγγελος προβαίνει εἰς
τὴν μετὰ θάνατον παραχώρησιν τοῦ κάστρου τοῦ Κολυδροῦ πρὸς τὴν Νέαν
Μονὴν καὶ ἀναφέρει ἐν τῷ δωρητηρίῳ αὐτοῦ ἐγγράφῳ ὡς τίτλον ἰδιοκτη-
σίας τὸ σχετικὸν ἐπικυρωτικὸν χρυσόβουλλον τοῦ Μανουὴλ. Ὁ Μανουὴλ
Παλαιολόγος, συναυτοκράτωρ τοῦ πατρὸς του Ἰωάννου τοῦ Ε' ἀπὸ τοῦ ἔ-
τους 1373, εἶχε τὸ δικαίωμα, καὶ πρὶν γίνῃ μόνος αὐτοκράτωρ τὸ 1391,
νὰ ἐκδίδῃ χρυσόβουλλα, ὅπως τὸ ἐν λόγῳ πρὸ τοῦ 1384 ἐκδοθὲν διὰ τὸν Ἀ-
λέξιον Ἀγγελον.² Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ
δεσπότη Θεσσαλονίκης Θεοδώρου διὰ Μυστρᾶν τὸ φθινόπωρον τοῦ 1382
ὁ Ἀλέξιος Ἀγγελος ἐξήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ παραμέ-
νοντος καὶ ἀπὸ τοῦ 1382 - 1387 διοικητοῦ αὐτῆς συναυτοκράτορος Μανουὴλ
ἐπικύρωσιν δι' αὐτοκρατορικῶν χρυσοβούλλων τῶν διὰ δεσποτικῶν μόνον
προσταγμάτων γενομένων πρὸς αὐτὸν δωρεῶν.

Ποῖος ἦτο ὁ λόγος τῶν δωρεῶν τούτων δὲν εἶναι φανερόν, ἐκτὸς βε-
βαίως τοῦ γενικοῦ λόγου τῆς συγγενείας τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων πρὸς
τὸν οἶκον τῶν Φιλανθρωπηνῶν. Ἡ ἀγχιστεία αὕτη εἶναι παλαιὰ καὶ χρο-
νολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ ἐκ τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας ἀνεψιὸς
τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου (1259 - 1282) Μιχαὴλ Ταρχανειώτης (1240 -
1284) ἔλαβεν ὡς σύζυγον, ἄγνωστον πότε ἀκριβῶς, κόρην τοῦ ναυάρχου Ἀ-
λεξίου Δούκα τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ.³ Ὁ δὲ Ἰωάννης Οὐρεσις ἢ Δούκας Πα-

¹ Βλ. Loenert z, Pour l'histoire etc., σελ. 162.

² Βλ. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. A. Die Kaiserurkunden, σελ. 22. Τὴν δυνατότητα ἐκδόσεως αὐτοδυνάμου χρυσοβούλλου ὑπὸ συναυτοκράτορος παραδέχεται ὁ Dölger ἐν Laurent, Une nouvelle fondation etc., σελ. 122, σημ. 5. Περὶ Μανουὴλ ὡς συναυτοκράτορος ἀπὸ τοῦ 1373 βλ. Dölger, ἐν BZ 31 (1931), σελ. 22. Πρβ. Fr. Dölger, Das byzantinische Mitkaiserium in den Urkunden. BZ 36 (1936), 123 - 145. Ἀνετυπώθη τελευταῖος ἐν Fr. Dölger, Byzantinische Diplomatiek. Buch - Kunstverlag Ettal. 1956, σελ. 102 - 129. Πρβ. καὶ τὴν εὐστοχον παρατήρησιν τοῦ R. Loenert z, Un prostagma etc., σελ. 170, σημ. 1, ὅπου ὑποδεικνύεται ὁ ἰδιαίτερος χα-
ρακτήρ τῆς πολιτικῆς τοῦ Μανουὴλ Β' κατὰ τὴν περίοδον 1382 - 1387.

³ Papadopoulos, Genealogie Nr. 24. Ἐκτοτε συνεχίζονται αἱ ἐπιγα-
μίαι μεταξὺ τῶν δύο οἰκῶν. Φιλανθρωπηνούς συγγενεῖς τῶν Παλαιολόγων βλ. παρὰ Ἀθηνᾶγόρα, μητροπ. Παραμυθίας, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ

λαιολόγος, αποχωρήσας τὸ 1381 ὡς μοναχὸς Ἰωάσαφ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, παρεχώρησε τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλίας ἀσφαλῶς εἰς συγγενὴ του, εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἀγγελον Φιλανθρωπηνόν.

Ταῦτα δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν διὰ τὸν δωρητὴν καίσαρα Ἀλέξιον Ἀγγελον καὶ διὰ τὰς πρὸς τὴν Νέαν Μονὴν δωρεὰς αὐτοῦ. Ἀπομένει νὰ ἴδωμεν τὸ δεύτερον νέον ἔγγραφον περὶ Νέας Μονῆς.

3. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΓΓΡΑΦΟΝ

α) *Περιγραφή καὶ κείμενον.* Τὸ δεύτερον ἔγγραφον εἶναι ἰδιωτικὸν γράμμα (μισθωτήριον συμβόλαιον) τοῦ *Κωνσταντίνου Μαγκλοβίτου* πρὸς τὴν *Νέαν Μονὴν* Θεσσαλονίκης τοῦ *Μαΐου 1432*, ὑπογραφόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης *Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου*, ὡς μάρτυρος. (Πίν. II).

Εὐρίσκεται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς Μ. Λαύρας, εἰς τὸ συρτάριον ὑπ' ἀριθ. 12 καὶ ἐντὸς δέματος ἄλλοτε 81 ἔγγράφων, κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκικῶν, φέροντος τὸν ἀριθμὸν 81, νῦν ὅμως διαχωρισθὲν φέρει τὸν ἀριθμὸν 282.¹

Εἶναι χάρτινον, διαστάσεων $0,23 \times 0,30$ μ., ἔξ ἐνὸς τεμαχίου συγκείμενον καὶ ἄνευ σημαντικῶν φθορῶν. Φέρει τὸν σταυρὸν τῆς *προταγῆς* μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Κωνσταντίνου Μαγκλοβίτου (*σ ί γ ν ο ν*) εἰς τὸ τέλος κάτω δεξιὰ καὶ ὄχι ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ κειμένου δεξιὰ ἢ ἀριστερά. Ἡ ὑπογραφή εἶναι ἰδιόχειρος μετὰ μεγαλύτερα γράμματα καὶ διαφέρουσα τῆς γραφῆς τοῦ κειμένου εἰς τὴν γραφὴν τοῦ α καὶ β, ἐνῶ δεξιὰ ὑπάρχουν τρεῖς σταυροὶ πρὸ τῶν ἐλλειπόντων ὀνομάτων μὴ παρουσιασθέντων μαρτύρων καὶ τὸ ἔγγραφον συνεπῶς εἶναι πρωτότυπον.

Εἰς τὸ ἀριστερὸν κάτω ἄκρον τοῦ ἔγγράφου εὐρίσκεται ἐντὸς ἐλικώσεων *μ ο ν ο κ ο ν δ υ λ ι ᾱ ς* ἢ δυσκόλως ἀναγινωσκομένη ὑπογραφή τοῦ ὡς μάρτυρος συνυπογράψαντος πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης *Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου*.² Εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ ἔγγράφου παλαιὰ χεῖρ

οἶκου τῶν Φιλανθρωπηνῶν. Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. Α', τευχ. Δ'. Ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 7 κέ. (τοῦ ἀνατύπου).

¹ Εἰς τὸν χειρόγραφον κατάλογον τοῦ ἀρχείου τῆς Μ. Λαύρας, τὸν συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου γέροντος *Παντελεήμονος Λαυριώτου*, ἐσημειοῦτο εἰς τὴν σελ. 59 ὡς δέμα 81 ἔγγράφων κατὰ τὸ πλεῖστον τουρκικῶν. Διαχωρισθὲν ὑφ' ἡμῶν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ νέαν ἀρίθμωσιν. Κατὰ νεωτέραν δὲ πληροφορίαν ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς Μ. Λαύρας τὸ ἔγγραφον ἐν τῷ αὐτῷ συρταρίῳ φέρει νῦν τὸν ἀριθμὸν 282.

² Εἰς τὴν ἀποκρυπτογράφειν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀπελπιστικῶς δυσαναγνώστου ὑπογραφῆς τοῦ πρωτονοταρίου Μανουὴλ πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ βοήθεια τοῦ φίλου καθηγητοῦ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ ἡμῶν κ. Α. Πολίτου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκφράζομεν εὐχαριστίας καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης. Σημειώτουν ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ μο-

ἐσημείωσε· τὸ γράμμα τοῦ Μαγκλαβίτου διὰ τὸ τζυμιλαρεῖον + εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Εἶναι γραμμένον διὰ μαύρης μελάνης εἰς γραφὴν τῆς ἐποχῆς με' ὀλίγας σχετικῶς συντομογραφίας καί, δι' ἰδιωτικὸν ἔγγραφον, ἄνευ σχεδὸν δημογραφικῶν σφαλμάτων. Ἡ ὑπογραφή τοῦ μάρτυρος Μανουὴλ καὶ αἱ ἐλικώσεις τῆς μονοκονδυλιάς αὐτῆς εἶναι χαραγμέναι διὰ λεπτοτέρας πέννας. (Εἰκ. 1).

Εἰκ. 1. Ἡ ὑπογραφή διὰ μονοκονδυλιάς τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ τοῦ Χωνειάτου.

νοκονδυλιά τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτονοταρίου Θεσσαλονίκης Μανουὴλ ὁμοιάζει εἰς τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῆς πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν φέρει τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο ἐγγράφων τῆς μονῆς Διονυσίου, τῶν δημοσιευθέντων ὑπὸ Εὐθυμίου Διονυσιάτου - Στ. Π. Κυριακίδου, "Ἐγγραφα τῆς ἱερᾶς μονῆς Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' (1935), σελ. 365. Εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο τῆς μονῆς Διονυσίου, τοῦ ἔτους 1415, ἡ μονοκονδυλιά δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ, ἔξεφράσθη ὅμως ἡ ὑπόνοια, ὅτι πρόκειται περὶ ὑπογραφῆς μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὅποτε ἐτίθετο τὸ ἐρώτημα, ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1415 μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ ἢ περὶ νέου, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε, μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, παρεμβλλομένου μεταξὺ τοῦ Γαβριὴλ τούτου καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Συμεῶνος. (Διονυσιάτου - Κυριακίδου, ἐνθ' ἄν. σελ. 372). Εἰς ἀμφοτέρας ὁμως τὰς ὑπογραφάς, τόσον εἰς τὸ ἔγ-

Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἶναι ἀνέκδοτον καὶ δὲν σημειοῦται ὑπὸ τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σ ω φ ρ ο ν. Εὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐγγράφων τῆς Μ. Λαύρας (Ἱστορικά μνημεῖα τοῦ Ἀθῶ, Ἑλληνικά 2 [1929], σελ. 333 κέ.).

Εἰς αὐτὸ ὁ Κωνσταντῖνος Μαγκλαβίτης ἐξήτησε καὶ ἔλαβεν ὑπὸ ἐκμίσθωσιν ἐργαστήριον παραγωγῆς λινελαίου, κείμενον ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν Νέαν Μονὴν, ἐκμισθούμενον δὲ μέχρι τότε εἰς τινα Τοῦρκον. Ὑπόσχεται νὰ προβῇ εἰς βελτιώσεις τοῦ ἐργαστηρίου, πληρώνων ὡς ἐνοίκιον εἰς τὴν μονὴν κατ' ἔτος ὀκτὼ ὑπέρπυρα καὶ ἓν λαγῆνιον λινελαίου ὡς δῶρον, θεωρουμένης ἀκύρου τῆς ἐκμισθώσεως, ἐὰν δὲν ἐκπληρῶνται ἐν τῷ μεταξὺ παρερχομένου τοῦ χρόνου οἱ ὅροι τοῦ ἐνοικίου καὶ τῶν βελτιώσεων.

Ἰδοὺ τώρα τὸ κείμενον τοῦ ἐγγράφου :

+ Κων(σταντῖν)ος ὁ Μαγκλαβί(της) τὸ παρὸν γράμμα ποιῶ πρὸς σὲ τὸν δοιῶτ(α)τ(ον) ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγούμ(εν)ον τῆς σε(βασμίας) με(γά)λης βασιλικ(ῆς) καὶ π(ατ)ριαρχικ(ῆς) Νέ(ας) || ² Μονῆς κῆρ Ἰωσήφ καὶ τοὺς λοιπ(οὺς) τιμιωτάτους ἱερομονάχους τε καὶ μοναχοὺς, τοὺς ἐν τῇ τῷ αὐτῇ μονῇ ἀσκουμένους, ἔκουσίως, || ³ ἀβιάστ(ως) καὶ ἀμεταμελήτ(ως) δι' οὗ δὴ γράμματος καὶ ἐπεὶ προσῆλθον καὶ ἐξήτησα τῇ ἀγίωσύνῃ σου εἰς πρόσωπον ἐμοῦ καὶ μόνον || ⁴ τὸ κ(α)τ(ὰ) τὴν γειτονίαν τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ δεσποτικῶς μὲν προσὸν τῇ σε(βασμί)ᾳ ταύτῃ μονῇ, συνιστάμενον καὶ διενεργούμενον λινελαί||⁵οτριβικὸν ἐργαστήρι(ον), κατεχόμενον δὲ ἐνοικιακῶς παρὰ Τοῦρκον τινός, ἐφ' ᾧ συνιστᾶν αὐτὸ καὶ βελτιοῦν καὶ τὴν λινε||⁶λαιοτριβικὴν ἐπιστήμην ἐν αὐτῷ διενεργεῖν καὶ παρέχειν κατ' ἔτος πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μονὴν ἐνοικίον χάριν αὐτοῦ ὑ(πέ)ρπυρ(α) || ⁷ πολιτενύμ(εν)α ὀκτὼ καὶ λινελαίου λαγῆνιον ἓν, μετ(ὰ) δὲ τ(ὴν) ἐμὴν ἀποβίωσιν ἐπανέλθῃ τοῦτο συνιστάμενον καθ' ὅλον πρὸς τὴν μονὴν. ἔ||⁸δοξε δὲ καὶ τῇ ἀγίωσύνῃ σου ἡ τῷ αὐτῷ συμφωνία ἀρεστὴ καὶ γράμμα ἐνεχειρίσας μοι εἰς τ(ὴν) περὶ τούτου ἀσφάλειαν, || ⁹ ἐδέησε δὲ γενέσθαι καὶ παρ' ἐμοῦ ἵσον γράμμα {γενέσθαι} πρὸς τὴν μονὴν εἰς ἀνενοχλησί(αν) αὐτῆς καὶ ἀσφάλειαν, ἥδη τούτου || ¹⁰ χάριν τὸ παρ(όν) καὶ αὐτὸς ἐκτίθημι. δι' οὗ καὶ ὀφείλω παραλαβεῖν τὸ ἐργαστήρι(ον), μεθ' ὧν ἔχει

γραφον τῆς μονῆς Διονυσίου τοῦ 1415, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον ἐγγράφον τοῦ 1432, ἀναγινώσκονται νῦν ἀσφαλῶς αἱ λέξεις : ...Θεσσαλονίκης.(...) Μανουήλ... συμ(μα)ρτυρῶν ἐπέγραψα. Αἱ δύο τελευταῖαι δεικνύουσιν ὅτι καὶ τὸ ἐγγράφον τῆς μονῆς Διονυσίου δὲν ὑπογράφεται ὑπὸ μητροπολίτου, τοῦ ὁποίου τὸ κῆρος δὲν ἐπιτρέπει δῆλωσιν μαρτυρίας ἐν τῇ ὑπογραφῇ αὐτοῦ, ἀλλὰ μάλλον ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου πρωτονοταρίου Μανουήλ, συμ(μα)ρτυροῦντος εἰς ἀμφότερά τὰ ἐγγράφα.

δικαί(ων), ἀπὸ τὴν αὖ τοῦ ἐρ¹¹χομ(έν)ου Φε(βρουα)ρίου μηνὸς τῆς μελλοῦσ(ης) ιαῖς ἰν(δικτιῶν)ος καὶ καταμένειν ἐν αὐτῷ καὶ διενεργεῖν τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην μου, φροντίζων || ¹² καὶ ἐπιμελούμενος τῆς συστάσεως καὶ βελτιώσεως αὐτοῦ κ(α)τ(ὰ) τὸ δυνατόν {τ(ῆς) συστάσεως) καὶ βελτιώσεως) αὐτοῦ}, καὶ πάντ(ων) τῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς || ¹³ μερικῆς ἢ ὀλικ(ῆς) δεήσονται) χρεῖ(ας), καὶ παρέχων πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μονὴν κατ' ἔτος χάριν ἐνοικίου αὐτοῦ ὑ(πέ)ρ(πυ)ρα ὀκτῶ || ¹⁴ εὐγνωμόν(ως) καὶ διὰ καταβολ(ῶν) δύο, ἥτοι καθ' ἑξάμηνον τὰ ἀναλογούντα. μετ(ὰ) δὲ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν ἐπανέλθῃ τὸ ἐργα¹⁵στήριον, μεθ' ὧν ἔχει δικαί(ων), πρὸς τὴν εἰρημένην σε(βασμ)ί(αν) μονήν, συνιστάμενα καὶ βεβελτιωμένα καὶ μηδεμι(ᾶς) δέμενα περιποιήσ(εως). ἐπεὶ δ¹⁶ ἡ τι εὐρεθῇ ἑλλιπές, ὀφείλ(ω) ἀναπληροῦσθαι ἀπὸ τοῦ βί(ου) μου, παρέχων γούν κατ' ἔτος καὶ τὸ ἀναγεγραμμ(έν)ον τοῦ λινελαίου || ¹⁷ λαγῆριον εὐγνωμόν(ως). εἰ γούν τοῦ καιροῦ τρέχοντος οὐ τηρήσω τὰ συμπεφωρημένα, ἀλλ' ἐναντία τούτ(ων) ποιήσω ἐξ ἀμελεί(ας) καὶ || ¹⁸ ῥαθυμί(ας), καὶ τὸ παρ(όν) τὸ ἄκρον ἔξει. τούτου χάριν καὶ τὸ παρ(όν) ἐξεθέμην πρὸς τ(ὴν) σεβασμί(αν) μονὴν εἰς ἀσφάλ(ειαν) || ¹⁹ ἐνώπιον τῶν ὑπ(ο)γραφόντων) μ(α)ρ(τ)ύρων), μὴνι Μαΐφ, ἰν(δικτιῶν)ος δεκάτ(ης) τοῦ ς^{οῦ} 7^{οῦ} μ^{οῦ} ἔτους (= 6940 = 1432).

†	σ ί γ (ρ ο ν)		Κ ω ν (σ τ α ν τ ῖ ν) ο υ
†			
†	τ ο ὺ		Μ α γ κ λ α β ῖ τ ο υ †
†	‘Ο π ρ ω τ ο ρ ο τ ᾶ ρ ι ο ς Θ (ε σ σ α λ) ο ν ῖ (κ η ς)		
	Μ α ν ο υ ἡ λ ὸ Χ ω ν ε ι ᾶ τ η ς σ υ μ μ (α) ρ (τ υ ρ) ῶ ν		
	ὕ π (ἔ γ ρ α) ψ α †		

β) Παρατηρήσεις. Κωνσταντῖνος Μαγκλαβίτης (στ. 1). Τὸ ὄνομα Μαγκλαβίτης προέρχεται ἀπὸ βυζαντινὸν ἄξιωμα. Μαγκλαβία (manus - clava) ἐλέγοντο αἱ ῥάβδοι τῶν μαγκλαβιτῶν, ἥτοι ραβδούχων, οἵτινες ἐξετέλουν χρθεῖ δημίων.¹ Ὅμάδα ἄξιωματοῦχων μαγκλαβιτῶν ἀναφέρει π.χ. ἡ Συνέχεια Θεοφάνους.² Τὸ μαγκλαβίτης ἐνωρὶς συναντᾶται ὡς ὄνομα ἐπίθετον προσώπων. Νι κό λ α ο ν Μαγκλαβί-

¹ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Μαγκλάβιον=Clava, Baculus, ὅπου καὶ σχετικὰ χωρία πηγῶν. Κωδιν. Κουροπ., 5. Βόνν. σ. 38, 9 κέ.: «...κρέμναι ἐπὶ ζώ- νης ἐκάστου τούτων (τῶν μαγκλαβιτῶν, οἵτινες ἦσαν Βαρβαριῶται Τοῦρκοι) λῶροι, οὓς καλοῦσι μαγκλάβια, ἥτοι βακτηρίας ἡ ῥάβδους μαστίζειν τοὺς ἀζίους μαστίζεσθαι...». Βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 268/9.

² Συνεχ. Θεοφάν., V, 13. Βόνν. σ. 231, 5 κέ.: «...τῶν τε ἱπποστασίου ἀρχόν- των καὶ μαγκλαβιτῶν καὶ λοιπῶν...». Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Μαγκλαβί- ται=Clava armati, ὅπου καὶ σχετικὰ χωρία πηγῶν.

την, πρoύχοντα τοῦ Μελενίκου, ἀναφέρει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὁ Ἀκροπολίτης.¹ Γεώργιον Μαγκαλαβίτην, δωρητὴν κτημάτων εἰς τὴν μονὴν Χιλανδαρίου, συναντῶμεν εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀθω τὸ 1317.² Ὁ ἡμέτερος Κωνσταντίνος Μαγκαλίτης, ἀπλοῦς ἐπαγγελματίας, κάτοικος Θεσσαλονίκης τὸ 1432, εἶναι ἄγνωστος, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀλλαχόθεν. Εἷς Δημήτριος Μαγκαλαβίτης, ἀλκυάρης, ὑπογράφει ἐν Θεσσαλονικῇ μετ' ἄλλων ἔγγραφον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1415.³

Τζυμιλαρεῖον δνομάζεται τὸ ἐργαστήριον τοῦ Μαγκαλαβίτου ὑπὸ τῆς χειρὸς, ἣτις ἔγραψε τὴν ἐπὶ τῆς ὁπισθίας πλευρᾶς τοῦ ἔγγραφου σημείωσιν. Ἡ λέξις συναντᾶται εἰς τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα τοῦ 14ου αἰῶνος. Οὕτω π.χ. εἰς ἀχρονολόγητον ἀπόσπασμα χρυσοβούλλου τοῦ τσάρου Στεφάνου Δουσαν (:) (1345 - 1355): «...τόπιον ἐντὸς τοῦ κάστρου (Σερρών), εἰς δ' εὐρίσκετο πρότερον τζυμηλαρεῖον τῆς αὐτῆς μονῆς (Προδρομοῦ ἐπὶ τοῦ Μενοικίου Ὁρους), εἶτα κατεχαλάσθη...».⁴ Ἐπίσης εἰς ἔγγραφα τῆς μονῆς Παντοκράτορος τοῦ Ἀγίου Ὁρους: «...ἀμπελώνας καὶ τὸ τζυμηλαρεῖον...».⁵ Ἡ λέξις σημαίνει βεβαίως τὸ ἐλαιοτριβεῖον, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀσφαλὴς ἡ ἐτυμολογία αὐτῆς.⁶

Κατὰ τὴν γειτονίαν τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ (στ. 7) εὐρίσκετο τὸ ἐργαστήριον τῆς μονῆς. Ἡ περὶ τὸν σημερινὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ, ἐν τῇ συγχρόνῳ ἀγορᾷ τῆς πόλεως, συνοικία ἦτο ἀνέκαθεν τὸ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ σημερινὸς ναὸς κεῖται εἰς τὴν θέσιν παλαιστάτου ναοῦ (καὶ μονῆς), κτισθέντος πρὸ τοῦ 800 παρὰ τὸν καταχωσθέντα ἀργότερον τετράγωνον τεχνητὸν λιμένα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Πολλαπλαῖ πυρκαϊαί, προξενούμεναι κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ πυροπαθεῖ ἐμπορικῷ τοῦτῳ κέντρῳ τῆς πόλεως, ἀπετέφρωσαν ἐπανειλημμένως τὸν ναόν.⁷ Ὁ δὲ

¹ Γεώργ. Ἀκροπολ., 44c. Βόνν. σ. 81, 17. Καὶ 50a. Βόνν. σ. 99, 23/4.

² Dölger, Aus den Schatzkammern etc., Nr. 7, 79. Act. Chil. 32, 131 καὶ 33, 35: «...ἀπὸ προσενέξεως Γεωργίου τοῦ Μαγκαλίτου...».

³ Εὐθ. Διονυσιάτου - Στ. Π. Κυριακίδου, Ἐγγραφα τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου ἀφορῶντα εἰς ἀγνώστους ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Μακεδονία Γ' (1955), σ. 364 (Δημοσιεύματα Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν).

⁴ MM, 5, σ. 123.

⁵ Act. Pant. VIII, 52 καὶ IX, 62. Πβλ. καὶ MM, II, σ. 217 κάτω (τοῦ 1392).

⁶ Bl. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. Τζιμιλάριος (ἀμυνδάριος)=olei confector. Ἀρμενὸς, 2. 4. 31: «...ἡ τῶν ἀμυνδάρων καὶ τῶν καπηλείων τέχνη...». At in Codice Caesareo apud Iambecium lib. 6. p. 21 titulus §. sic concipitur: «...περὶ τῶν ἀμυνδάρων ἦτοι ἐλαιοποιῶν, τῶν λεγομένων τζιμιλαρίων ἢ καπήλων...».

⁷ Βλ. πηγὰς καὶ βιβλιογραφίαν περὶ τῶν ἀνωτέρω ἐν Ἰωάν. Κ. Βασδραβέλλῃ, Ὁ βομβαρδισμὸς τῆς ἐν Θεσσαλονικῇ ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ παρὰ τῶν Ἑνετῶν. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἀριθ. 9. Ἐξέρς Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου. Ἀθῆναι 1953.

τὴν 15ην Ὀκτωβρίου (παλ. ἡμερολ.) τοῦ 1839 τὴν Θεσσαλονικὴν ἐπισκεφθεὶς καὶ πρὸς Ἅγιον Ὅρος κατευθυνόμενος Γάλλος Didron ἀναφέρει, πρὸ μηνὸς τότε ἐπισυμβᾶσαν καὶ ἄγνωστον ἄλλοθεν, πυρκαϊάν, ἥ ὁποία κατέστρεψεν ὁλοσχερῶς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ: «...Saint - Mynas, une grande église grécque longue, à trois nefs, trois absides, était consumée».¹ Εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κουγέα δημοσιευθὲν καὶ μέχρι τοῦ 1425 ἔξικνούμενον σημειωματάριον ἐνὸς ὑπαλλήλου τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν τεσσάρων, καθολικῶν λεγομένων, μεγάλων ναῶν τῆς πόλεως.² Οὐδέποτε ὅμως κατελήφθη οὗτος ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μεγάλους καθολικοὺς ναοὺς τῆς πόλεως σὺν τῷ χρόνῳ κατέλαβον, ἴσως λόγῳ τῆς μεταβολῆς τῆς σπουδαϊότητος αὐτοῦ, ὅστις κατόπιν τόσων περιπετειῶν ἔκειτο κατὰ καιροὺς εἰς ἐρείπια. Εἰς τὴν περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἐμπορικὴν συνοικίαν τῆς πόλεως εἶχον ἐργαστήρια καὶ οἰκήματα καὶ ἄλλαι μοναὶ καὶ ναοὶ ταύτης. Οὕτω π.χ. ἡ μονὴ τῆς Περιβλέπτου: «...ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦ μεγαλομάστου ἁγίου Μηνᾶ.....ἐν τῇ αὐτῇ γειτονίᾳ κἂν τῷ φόρῳ τοῦ Σταυρίου ἐν ἐπικοίνῳ ἀδελῇ μετὰ τῶν δικαίων τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς Περιβλέπτου...» (Act. Chil. 27, 22 τοῦ 1314). Καὶ ἄλλαι μοναὶ καὶ ναοὶ: «...τὸ περὶ τὸν ἅγιον Μηνᾶν μυρεψικὸν ἐργαστήριον, οὗ τὸ μὲν ἤμουν ἦν τῆς τοῦ Ὑπομυμνηκόντος σεβασμίας μονῆς, τὸ δὲ λοιπὸν ἤμουν ἦν τῆς τοῦ φιλανθρώπου Χριστοῦ μονῆς, τοῦ σεβασμίου ναοῦ τῆς Ὁδηγητρίας, τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα...» (MM, II, 525 τοῦ 1400) κ.ο.κ.

Ὑπέρ πύρα πολιτευόμενα ὁκτὼ καὶ ἓν λαγήνιον λινελαίου ὥς δῶρον (στ. 10 - 11) ὑπόσχεται νὰ πληρῶνῃ ὥς ἐνοίκιον κατ' ἔτος ὁ Μαγκλαβίτης διὰ τὸ ἐλαιοτριβεῖον τῆς μονῆς. Πολιτευόμενα ἦ καὶ π ρ α τ τ ὁ μ ε ν α ³ ἐλέγοντο τὰ ἐν κυκλοφορίᾳ εὐρισκόμενα ὑπέρπυρα, ἐν

¹ Didron, Le Mont Athos. Extrait d' Annales Archéol. Vol. IV, 1848, p. 70.

² S. K u g é a s, Notizbuch eines Beamten der Metropolis in Thessalonike aus dem Anfang des XV. Jahrhunderts. Byz. Zeitschrift 23 (1914 - 20), S. 143 - 163.

³ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. πολιτεύεσθαι: ...dicitur moneta, quae, ut vulgo loquimur, cursum habet. MM, 5, 230: «...νομίσματα δύο... πολιτευόμενα...» (τοῦ 1262). MM, 4, 130: «...εἰς ὑπέρπυρα ἐξ ἐξάγα... πολιτευόμενον ἐν...» (τοῦ 1282). D ö l g e r, Aus den Schatzkammern etc., Nr. 112, 30: «...νομίσματα ὑπέρπυρα πραττόμενα...» (τοῦ 1326). Πρβ. H. H u n g e r, ἐν BZ 48 (1955), σ. 301 (Bem. Z. 5). Βλ. V. L a u r e n t, Tò πολιτικόν. Monnaie divisionnaire de l' époque des Paléologues. Ἐν Cronica Numismatica si Arheologica. Bukarest 1940, Nr. 119-120 (εἰς ἡμᾶς ἀπρόσιτον). Βιβλιοκρ. ὑπὸ F r. D ö l g e r, ἐν BZ 42 (1943-49), 360 κέ. (τόμος τοῦ πολέμου, εἰς ἡμᾶς ἀπρόσιτος).

ἀντιθέσει πρὸς παλαιότερους ἔκτος κυκλοφορίας τύπους χρυσῶν νομισμάτων, ὑπερπύρων, ὅπως π.χ. τὰ ἑξάγια ὑπέρυρα.¹ Τὸ λαγήνιον, ὑποκοριστικὸν τοῦ λάγηνος = στάμνος, στάμνα, εἶναι πῆλινον δοχεῖον κλειστοῦ σχήματος πρὸς διατήρησιν ὑγρῶν, χωρητικότητος 8·10 δκάδων.²

Ὁ πρωτονοτάριος Θεσσαλονίκης Μανουὴλ δ' Χωνειάτης συνυπογράφει τὸ ἔγγραφον ὡς μάρτυς. Ὁ πρωτονοτάριος, ἦτοι ἀρχιγραμματεὺς, ἐκτελῶν καὶ χρέη σημερινοῦ συμβολαιογράφου, ἀπετέλει καὶ ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν ἀξίωμα. Ψευδο-Κωδινού II, Βόνν. 11, 16: ὁ πρωτονοτάριος (ἀξίωμα 57ου βαθμοῦ). Αὐτόθι, V, Βόνν. 41, 6: ὁ πρωτονοτάριος δηλὸς καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· πρῶτος γὰρ τῶν νοταρίων ἦτοι τῶν γραμματικῶν. Στολὴν καὶ διακριτικὰ διάσημα τοῦ πρωτονοταρίου βλ. αὐτόθι, IV, Βόνν. 26, 4. Συγκεντρωμένην βιβλιογραφίαν περὶ τῶν πολιτικῶν πρωτονοταρίων βλ. παρὰ P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale. Paris 1945, σ. 152 σημ. 5. Ὁ πρωτονοτάριος ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων ἀνήκεν εἰς τὴν δευτέραν πεντάδα. Ψευδο-Κωδινού I, Βόνν. 4, 13: (Ἡ δευτέρα πεντάς)... ὁ πρωτονοτάριος θύρα τῶν ἐξωκατακοίλων καὶ εἰς τὰ πιτάκια. Βλ. περιγραφὴν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ αὐτόθι, Comment. VI, Βόνν. σ. 132: ...ἀναθεωρεῖ δὲ καὶ τοὺς νομικοὺς δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, σκεψάμενος δὲ καὶ συμφωνήσεις πράξεις διαθήκας καὶ ἐλευθερίας. Ὁ ἡμέτερος πρωτονοτάριος εἶναι ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων καὶ ἀνήκει εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, ὡς δεικνύει ὁ τίτλος αὐτοῦ: ὁ... Θεσσαλονίκης. Ὑπογραφή πρωτονοταρίου μὲ μονοκονδυλιάν (εἰς τὸ ἀξίωμά του ὅμως μόνον) βλ. παρὰ F r. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München 1948. Tafelband, Nr. 113 (τοῦ ἔτους 1374).

Τὸ ἐπίθετον Χων(ε)ιάτης τοῦ πρωτονοταρίου Μανουὴλ εἶναι βεβαίως γνωστόν, διότι τοῦτο ἔφερεν ὁ ἱστορικὸς Νικητὰς Χωνιάτης, ὁ κακῶς λεγόμενος καὶ Ἀχομινάτος, καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης. (Βλ. Κ. Κρουμπάχερ, Ἰστ. Βυζαντ. Λογοτεχνιάς Α', 569 κἑ. Μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου. Ἀθῆναι 1897. G. Ostrogorsky, Geschichte des Byzantinischen Staates. Mün-

¹ Βλ. D u c a n g e, Gloss. gr. ἐν λ. ἑξάγιον = Sextula, ponderis species. Suidas: στατήρ, τετράγωνον νόμισμα καὶ τὸ ἑξάγιον καὶ τὸ ζύγιον. Ζωναράς XVI, 25. Βόνν. III, σ. 507: «...παντὸς νομίσματος ἑξαγίον σταθμὸν ἔλκοντος...». MM, 4, 138: «νομίσματα ὑπέρυρα ἑξάγια τέσσαρα...» (τοῦ 1259). MM, 4, 137: «...ὑπέρυρα ἑξάγια πέντε...» (τοῦ 1279). MM, 4, 130: «...εἰς ὑπέρυρα ἑξ ἑξάγια...» (τοῦ 1282). MM, 4, 131: «...εἰς ὑπέρυρα ἑξάγια δεκαπέντε...» (τοῦ 1283) κ.ά.

² L i d d e l - S c o t t, Λεξ., λ. λάγυνος = μέτρον περιέχον 12 κοτύλας... Λάγηνος ἐκ τοῦ lagena. D u c a n g e, Gloss. la. λ. Lagena = mensurac species... Debet continere 12 libras aquae...

chen 1952, 279 - 81). Ἄλλ' ἐκείνοι ἔζησαν εἰς τὸ τέλος τοῦ 12ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀγνωστον εἶναι ποῦ καὶ πότε ἔζησεν ὁ Γεώργιος Χωνιάτης, ὁ ὁποῖος μετέφρασεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκ τῆς περσικῆς γλώσσης ἱατρικὸν βιβλίον περὶ ἀντιδότην φαρμάκων. (Βλ. Κ ρ ο υ μ π ά χ ε ρ, Ἰστ. Βυζαντ. Λογοτεχνίας Β', 417. Μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου). Χωνιάτης τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου ἀναφέρεται τὸ 1232 ἐν ΜΜ, 3, σ. 61. Τὸν τρίτον Συνοδικὸν τόμον (κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου), τὸν συντεθέντα ἐπὶ Ἰωάννου Ὑ' Καντακουζηνοῦ καὶ ὑπογραφέντα ὑπ' αὐτοῦ τὸ 1351, ὑπογράφει μετ' ἄλλων ἐν Κωνσταντινουπόλει: ὁ ἀρχὼν τῶν μοναστηρίων διάκονος ὁ Χ ω ν ε ι ά τ η ς. Βλ. Ρ. Gr. 151, στ. 163. Χωνιάτης (μὲ γραφὴν διὰ εἰ), ζήσας ἐν Θεσσαλονίκη κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ἀναφέρεται εἰς ἀνέκδοτον ἔγγραφον τῆς μονῆς Βατοπεδίου, τοῦ ὁποῦ φωτογραφίαν κατέχομεν. Τοῦτο, ὑπ' ἀριθ. καταλόγου τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς 3 (παλ. ἀριθ. 9), φέρει ἐν στ. 17 χρονολογίαν: Μάρτιος 6864=1356 Ἰνδικτιῶνος ἐννάτης. Ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ «ἐκλήψεως» (στ. 2, μισθώσεως) ὁ Κωνσταντῖνος Ἀγαλλιανὸς λαμβάνει ἐπὶ ἐνοικίῳ ἀπὸ τὸν ἱερομόναχον Σίμωνα, τὸν διαχειριζόμενον τὴν περιουσίαν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη μετοχίου τῆς μονῆς Βατοπεδίου, «τόπιον ἀνετον» (στ. 7, ἐλευθέρον κτισμάτων οἰκόπεδον), διὰ νὰ ἀνεγείρῃ αὐτὸς ἐκεῖ οἰκήματα. Τὸ οἰκόπεδον εὐρίσκεται ἐν Θεσσαλονίκη «...ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς Καταφυγῆς... πλησίον ὁμοδούλων δικαίων διακείμενον, τοῦ τε Χ ω ν ε ι ά τ ο υ, τοῦ Ὑφαντῆ κὺρ Ἰωάννου καὶ ἐτέρων (στ. 6 - 8)». Ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ 2ον ἡμῖσι τοῦ 14ου αἰῶνος οἰκογένεια φέρουσα τὸ ἐπίθετον Χωνειάται, χωρὶς νὰ δύναται νὰ λεχθῇ ἐὰν οὗτοι ἦσαν ἢ ὄχι ἀπόγονοι τῆς οἰκογενείας τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτου. Τῶν Χωνειάτῶν τούτων τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ 1356 γόνος εἶναι λίαν πιθανῶς ὁ ἡμέτερος πρωτονοτάριος Μανουὴλ Χωνειάτης τοῦ 1432. Χρονολογικῶς ὁ Χωνειάτης τοῦ ἔγγραφου τοῦ 1356 δύναται νὰ εἶναι ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου πρωτονοταρίου τοῦ 1432. Πλησιέστερος ὅμως καὶ λίαν πιθανῶς συγγενὴς πρὸς τὸν ἡμέτερον πρωτονοτάριον Μανουὴλ Χωνειάτην εἶναι ὁ πρωτοσεβαστὸς Ν ι κ ὀ λ α ο ς Χ ω ν ι ά τ η ς, ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη μετὰ τοῦ πρωτοστράτορος Φραγκοπούλου ὡς πρέσβυς πρὸς τὸν Μουράτ Β', ὅτε οὗτος τὸν Μάρτιον τοῦ 1430 ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην. Γεωργ. Φραντζῆ, Χρονικόν. Τομ. Ι. Ἐκδ. Ἱ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Λειψία 1935. Teubn., σελ. 157 (155b).

γ) **Σπουδαιότης τοῦ ἔγγραφου.** Τὸ ἔγγραφον, ἂν καὶ ἄλλοι μισθωτήριον συμβόλαιον, εἶναι οὐχὶ μικρὰς σπουδαιότητος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Νέας Μονῆς. Ἡ νεωτέρα μέχρι τοῦδε δημοσιευμένη μνεία τῆς Νέας Μονῆς εὐρίσκεται, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸ πολυπαθὲς χωρίον τοῦ Ὁδοιπορικοῦ τοῦ Ἰγνατίου τοῦ ἐκ Σμολένσκ, τὸ 1405.¹ Νῦν τὸ ἔγγραφον ἡμῶν παρουσιάζει

¹ Βλ. ἀνωτέρω σ. 316 καὶ σημ. 2, σ. 317 καὶ σημ. 1. Ὁ L a u r e n t, Une nou-

τὴν Νέαν Μονὴν σφάν καὶ εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας ἀκόμη τὸ 1432, ἐπιζήσασαν δηλαδὴ ὅλων τῶν καταστροφῶν τῆς πόλεως εἰς δύο τοὐλάχιστον μεγάλας ἀλώσεις αὐτῆς, τὸ 1387 καὶ τὸ 1430. Καταστροφαι εἰς τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν πρώτην ἄλωσιν αὐτῆς, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1387, δὲν εἶναι γνωσταί, διότι οὐδεμίαν περιγραφὴν τῆς τετραετοῦς πολιορκίας ταύτης καὶ ἀλώσεως ἔχομεν. Αὐτὴν ταύτην τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν γνωρίζομεν ἐκ Βραχέως Χρονικοῦ καὶ ἐκ σποραδικῶν μνηῶν καὶ ὑπαινιγμῶν εἰς βυζαντινὰς πηγάς.¹ Τοῦναντίον, ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430, τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἀναγνώστου συγγραφείσης, γνωρίζομεν ὅτι ἐγένοντο εὐρείας ἐκτάσεως καταστροφαι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430, ὅποταν οἱ εἰς τὴν πόλιν εἰσορμήσαντες κατακτηταὶ ἀνέτρεπον τὰ πάντα διὰ τὴν ἀνακάλυψιν κρυμμένων θησαυρῶν,² καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς, ὅποταν ὁ Μουράτ πρῶτον μὲν ἀνεγείρων εἰς Ἀδριανούπολιν βαλανεῖον ἀφῆρσεν ἐκ τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης χίλια μάρμαρα,³ δευτέρου δὲ κτίζων ἐν Θεσσαλονίκῃ βαλανεῖον καὶ ἄλλα νέα κτίσματα ἀφῆρει πάλιν ὀλίκα ἐκ τῶν μνημείων τῆς πόλεως,⁴ οὕτως ὥστε ὄχι μόνον πολλοὶ ἐκ τῶν ναῶν καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν μονῶν ἀπεγυμνώθησαν τοῦ μαρμαρίνου καὶ ἄλλου κόσμου τῶν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν μόλις ἢ ἀνάμνησις τῆς θέσεώς των ἀπέμεινεν εἰς τοὺς γηραιότερους τῶν πολιτῶν.⁵ Τὸ ἔγγραφον ἡμῶν δεικνύει ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐπέζησε τοὐλάχιστον τῶν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430 πρώτων καταστροφῶν. Τὸν Μάϊον τοῦ 1432 εὐρίσκεται ἀκόμη ἐν λειτουργίᾳ καὶ ἐνοι-

velle fondation etc., σ. 121/2 καὶ σημ. 3, χρησιμοποιεῖ τὸ περιεχόμενον ἐνὸς χρυσοῦλλου τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου τοῦ Μαρτίου 1415 διὰ τὴν Νέαν Μονήν, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκδοσις παρασκευάζεται ὑπὸ τοῦ P. L e m e r l e. Τελευταία λοιπὸν μνεῖα τῆς Νέας Μονῆς μέχρι τοῦδε τὸν Μάρτιον τοῦ 1415.

¹ Βλ. νεωστὶ Μ. Ἀ σ κ α ρ ι, Ναοὶ καὶ μοναὶ κλ. σ. 339. Τὸ Βραχὺ Χρονικὸν ἐμελέτησε κυρίως ὁ P. C h a r a n i s, Les Βραχέα Χρονικά comme source historique. Βυζάντιον 13 (1932), τόμ. I, σ. 360. Πρβ. καὶ R. L o e n e r t z, ἐν Échos d' Orient 36 (1937), σ. 479.

² Ἀναγν. Βόνν. σ. 514 : «...τοῦτο (ἡ ἀναζήτησις δηλαδὴ θησαυρῶν) τῆς τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ μονῶν κατακαρφῆς αἰτίας γέγονεν... ἐπέλαβον γὰρ ὑπὸ παντὶ λίθῳ χρῆματα καί τινες καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἀνάστατα πεποιήκασαν...».

³ Ἀναγν. Βόνν. σ. 520 : «...περιφανὲς κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν βαλανεῖον ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνεγείρας μαρμάρους χιλίας ἐξελεῖν ἔπεμψε καὶ κομίσαι πρὸς τὴν ἐδάφους οἰκονομίαν αὐτόθι, ναῶν ἱερῶν καὶ μονῶν ταύτας παρὰ τῶν πεμφθέντων ἀφειδῶς ἐκβλήθεις...».

⁴ Ἀναγν. Βόνν. σ. 526 : «...διηρπάγησαν γὰρ αἱ τοῦτων (τῶν ἱερῶν οἰκῶν) ὕλαι καὶ κτισμασιν ἄλλοις προστεθήσαν καινότεροις, καὶ μάλιστα γε τῷ νῦν ἐπὶ μέσῃ τῆς πόλεως ὁρωμένῳ καὶ κοινῷ βαλανεῖῳ...».

⁵ Ἀναγν. Βόνν. σ. 526 : «...μονονουχὶ τῶν γηραιότερων ἔξεστιν ἀκούειν ἀνδρῶν ὡς ὅτε μὲν ἦν ὁ νεῶς ὁ δεῖνα, ἐκεῖ δὲ ὁ δεῖνα, καὶ ὅσα προσῆν ἐκάστω καὶ κάλλη καὶ γάριτες...».

κιάζει ἐργαστήριόν της ἐν τῇ πόλει. Τὸ γεγονὸς λοιπόν, ὅτι αὕτη ἐπέζησε τοῦ κρισίμου τούτου σημείου τῆς ζωῆς της, καθιστᾷ πράγματι ὀλιγώτερον πιθανὴν τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι αὕτη, νέον σχετικῶς καὶ στερεὸν κτίσμα ὡς ἦτο, θὰ κατηδαφίζετο κατὰ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα ἔτη διὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐξ αὐτῆς ὑλικῶν. Εἶναι βεβαίως ἄλλο ζήτημα, ἐὰν αὕτη παρέμεινε πάντοτε εἰς ἑλληνικὰς χεῖρας ἢ μετεβλήθη κάποτε εἰς τουρκικὸν τέμενος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μουράτ, ἐπιδείξας κατ' ἀρχὰς ἐπιείκειαν καὶ ἀποδώσας τὴν ἀκίνητον περιουσίαν, διὰ τὰ προσελκύσει ὀπίσω τοὺς φυγάδας κατοίκους τῆς πόλεως, ἥλλαξε τὸ 1433, τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν, πολιτικὴν καὶ κατέσχε τὰς μεγαλύτερας καὶ λαμπρότερας τῶν μονῶν καὶ οἰκιῶν, δωρήσας ταύτας εἰς ἀξιωματούχους αὐτοῦ, ἀφίσας δὲ εἰς τοὺς χριστιανοὺς μόνον τοὺς τέσσαρας, καθολικοὺς λεγομένους, ναούς.¹ Τοῦτο ἐγένετο τὸ 1433 καὶ δὴ μετὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους τούτου.²

Θὰ ἦτο εὐλόγος λοιπὸν ἡ σκέψις, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ λαμπρῶς ἀποπερατωθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐγκωμιαστοῦ αὐτοῦ ἐνθουσιωδῶς περιγραφομένη Νέα Μονὴ θὰ περιελαμβάνετο μεταξὺ τῶν «*μειζόνων καὶ εἰς κάλλος φαιδροτέρων*» μονῶν, τὰς ὁποίας κατέσχευεν ὁ Μουράτ τὸ 1433. Τοῦτο ἄλλωστε φαίνεται νὰ ὑποδεικνύη καὶ ἡ διασπορὰ τῶν μοναχῶν αὐτῆς, ἥτις ἐξηγεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐγγραφα τῆς μονῆς εὐρίσκονται σήμερον εἰς Ἅγιον Ὁρος, κατὰ τὴν καλῶς ὑποστηρικθεῖσαν γνώμην τοῦ V. Laurent, μὴ δεχομένου ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας.³ Δὲν δυνάμεθα

¹ Ἀναγν. Βόνν. σ. 522: «...καὶ δὴ τῇ Θεσσαλονικῇ ἐπιδεδημηκὸς ὁ Μουράτης (δεύτερον, οἶμαι, τηρικαῦτα διέπνευεν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν ἢ τρίτον)... τὴν προτέραν μετατίθησι γνώμην...». Αὐτόθι σ. 524: «...τότε δὴ τὰς μὲν τῶν μονῶν, ὅσαι δὴ μεῖζους καὶ πρὸς κάλλος φαιδρότεραι, τοῖς οἰκείοις αὐτῷ καὶ οὖσιν ἐν ἀξιωμασιν ἐδωρήσατο, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν οἰκιῶν, ὅσαι δὴ καλλίους ἦσαν τῶν ἄλλων εἰς τε κάλλος καὶ μέγεθος, μόνους ἡμῖν τοὺς τέσσαρας νεῶς, οἱ καὶ καθολικοὶ λέγονται, καταλειπώς, πολλὴν τὴν σπουδὴν ἐπὲρ τούτων τοῦ ποιμένου εἰσενεγκόντος...».

² Βλ. Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης μικρὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς τοῦ 1430 ὑπὸ τῶν Τούρκων. Περιοδ. Γρηγόριος Παλαμάς 20 (1936), σ. 12 (τοῦ ἀνατόπου).

³ Πρέπει νῦν νὰ ἐγκαταλεμφθῇ ἡ ἄποψις, ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο ποτε μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας, ὅποταν ὡς πιθανώτερον ἐθεωρήθη ὅτι δὲν κατελήφθη αὕτη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὴν ὑπὸ τοῦ D ö l g e r πρῶτον (Aus den Schatzkammern etc., Nr. 114, Bernerk. S. 311) καὶ ὅφ' ἡμῶν κατόπιν (Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης. Μακεδονικά Γ' [1955], σ. 344) ὑποστηρικθεῖσαν ἄποψιν ταύτην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποδεχθῇ καὶ ὁ αἰδεσ. V. L a u r e n t (Écrits spirituels etc. Ἑλληνικά 14 [1955], σ. 43/4) καὶ εἶχεν ἐνισχύσει ἐκ τοῦ ἀναφερθέντος χρυσοβούλλου τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου διὰ τὴν Νέαν Μονὴν τοῦ Μαρτίου 1415, ὅπου φέρεται: «...πρὸς τὴν σεβασμίαν Νέαν Μονήν, ὑποκειμένην τῇ ἐν Ἀθῶν σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου...», κατέριψε νεωστὶ εὐθυβόλως ὁ ἴδιος ὁ L a u r e n t (Une nouvelle fondation etc., σ. 125/6), ἀνακαλύψας ὅτι πρόκειται περὶ παρεμβλήματος,

ὅμως νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο τὸ 1433 τουρκικὸν τέμενος λόγῳ ἐνὸς σημειώματος εἰς τινὰ ἀγιορειτικὸν κώδικα.

Ὁ κώδιξ 5594 τῆς μονῆς Παντελεήμονος τοῦ Ἀγίου Ὄρους¹ εἶναι μὲν γραμμένος ἐπὶ περγαμνῆς τὸν 13ον αἰῶνα, περιέχων βίους Ἀγίων τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου δ' - ιγ' τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφράστου, ἀλλ' ἐνέχει χαρτίνας σελίδας ἐν ἀρχῇ, μέσῳ καὶ τέλει, γραμμένας τὸν 16ον αἰῶνα. Τοιαῦται εἶναι καὶ αἱ σελίδες 1 · 48 ἐν ἀρχῇ. Ὁ κώδιξ οὗτος φέρει εἰς τὴν ἀρχὴν του καὶ ἐν τῷ παραφύλλῳ τὴν ἐξῆς χρονολογημένην σημείωσιν : «Μεταφραστῆς σὺν Θεῷ τῆς ἱερᾶς Νέας μονῆς, ἡ τιμομένη καὶ σεβομένη ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας μου Θεοτόκου τῆς Κοιμήσεως αὐτῆς, ἀνακαινίσθη σὺν ἡ τοιαύτῃ βίβλῳ μετὰ καὶ μεθ' ἐτέρων βιβλίων τῆς αὐτῆς μονῆς τῶν ἀριθμῶν εἴκοσι παρὰ τοῦ παροισιότατου ἐν ἱερομονάχοις καὶ καθηγουμένου τῆς αὐτῆς μονῆς κυροῦ Μακαρίου καὶ πρωτοσυγγέλου πατριαρχικοῦ, τῷ ὄντι γέννημα καὶ θρόμα Θεσσαλονικεὺς τυγχάνων ἐν ἔτει ξξδ' φ' ἰνδ. ιδ'ης (=1556)».

Ποία εἶναι ἡ Νέα Μονὴ αὕτη ; Εἶναι ἡ ἡμετέρα τοῦ Μακαρίου Χούμνου ἐν Θεσσαλονίκῃ ; Ἐὰν πράγματι περὶ αὐτῆς πρόκειται, τότε τὸ σημεῖωμα εἶναι σπουδαιότατον καὶ ἀνατρέπει ἄρδην ὅσα ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς πιθανῆς θέσεως καὶ τύχης τῆς Νέας Μονῆς. Ἡ μονὴ τότε ἐσφύζετο ἀκόμη τὸ 1556 καὶ ἐλειτούργει ἐλευθέρα. Αἱ πιθανότητες τότε νὰ ὑπάρχῃ αὕτη ἀκόμη καὶ νὰ εἶναι εἰς ἓκ τῶν σημερινῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως αὐξάνονται ἐπικινδύνως διὰ τοὺς τοποθετήσαντας ταύτην εἰς τὸ κενὸν τοῦ χώρου τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων, ἀφοῦ μάλιστα ἡ προϋπόθεσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίχθη ἡ πρώτη τοποθέτησις αὐτῆς εἰς τὸν χώρον ἐκείνον, σήμερον κατέπεσε (βλ. ἀνωτέρω σ. 341 σημ. 3). Ἐγένετο βεβαίως αὕτη κάποτε τουρκικὸν τζαμί, ὥς δεικνύει ἡ διασπορὰ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἐγγράφων τῆς, ἀλλὰ τοῦτο θὰ συνέβη μετὰ τὸ 1556.

Ἡ καύχσις τοῦ ἡγουμένου τούτου τῆς Νέας Μονῆς, ὅτι εἶναι γέννημα καὶ θρόμμα Θεσσαλονικεὺς, δὲν θὰ εἶχε βεβαίως νόημα γινομένη εἰς ἄλλον τόπον παρὰ μόνον εἰς Θεσσαλονίκην, διὰ τὸν δεσμὸν μετὰ τῆς ὁποίας ὁ ἡγούμενος καυχᾶται. Ἄν ἐπρόκειτο ἄλλωστε περὶ ἄλλης Νέας Μονῆς, τῆς Νέας Μονῆς Χίου π.χ., ὁ καυχώμενος Θεσσαλονικεὺς ἡγούμενος θὰ ἔπρεπε διὰ τὴν ἀντίθεσιν νὰ τὸ ἀναφέρῃ. Δὲν θὰ ἦτο λοιπὸν ἄσκοπον, δεχόμενοι, μετὰ τὴν πληροφορίαν τοῦ σημειώματος, ὡς γεγονὸς τὴν ὑπαρξίν τῆς Νέας Μονῆς σήμερον, νὰ θέσωμεν τὸ ἐρώτημα : ποῖος ἓκ τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης σήμερον εἶναι καταφανῶς μοναστηριακὸν κτίσμα, φαίνε-

μὴ ὑπάρχοντος εἰς τὸν Κώδικα Β τοῦ 1803, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ Σπυρίδωνος Λαυριώτου, τὸ δοθὲν εἰς τὸν Kirsopp Lake.

¹ Ἀάμπερου, Κατάλογος, II, σ. 291, ἀριθ. 5594. 88.

ταῖς ἐργον τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ κεῖται εἰς χῶρον (βυζαντινῶν) ἀνακτόρων ; Διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὰ μνημεῖα τῆς πόλεως οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος σήμερον Προφήτης Ἡλίας.

ΠΙΝΑΞ Ι

Τὸ ἀντίγραφον τοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου τοῦ καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου
διὰ τὴν Νέαν Μοῆν με ὑπογραφὴν τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης
Ἰσιδώρου (τοῦ Γλαβᾶ).

4. Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΑ

Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλία,¹ ὁ κείμενος εἰς τὸ ὑψηλὸν ΒΔ τμήμα τῆς πόλεως, εἶναι πράγματι καταφανῶς μοναστηριακὸν κτίσμα καὶ ἐπῆρξεν ἀσφαλῶς καθολικὸν μονῆς. Εἶναι ὁ μόνος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν ὅποιον ὑπάρχουν συγχρόνως, ὅπως εἰς τὰ καθολικὰ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, α) λ ι τ ή , μέγας δηλαδὴ τετράγωνος νάος·

¹ Βλ. κάτωψιν καὶ περιγραφὴν τοῦ ναοῦ εἰς Ch. Diehl - M. Le Tourneau - H. Saladin, Les monuments chrétiens de Salonique. Paris, 1918, σ. 203 - 211. Διόρθωσιν κατόψεως ὑπὸ Ἀναστ. Κ. Ὁρλάνδου, Ἡ κάτοψις τοῦ Προφήτου Ἡλία τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντ. Μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Τόμ. Α' (1935), σ. 178 - 180.

ΠΙΝΑΞ II

θηξ, ἀναγκαῖος εἰς τὰς μονάς, εἰς τὰς ὁποίας ὠρισμένοι λειτουργαὶ γίνονται εἰς τὸν νάρθηκα καὶ διὰ τοῦτο οὗτος πρέπει νὰ εἶναι εὐρύχωρος καὶ κατάλληλος νὰ περιλάβῃ μέγαν ἀριθμὸν μοναχῶν, β) χοροί, ἡμικυκλικαὶ δηλαδὴ ἔξοχα εἰς τὸ μέσον τοῦ βορείου καὶ τοῦ νοτίου τοῖχου τοῦ ναοῦ, δ- πον ἴστανται εἰς τὰς μονάς οἱ χοροὶ τῶν ψαλλόντων μοναχῶν καὶ γ) ὑπερφύων, δεύτερος δηλαδὴ ὄροφος ὑπεράνω μέρους τοῦ νάρθηκος, ὄροφος, ὃ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς μονάς ὡς σκευοφυλάκιον καὶ βιβλιοθήκη.

Ὁ ναὸς οὗτος, μιμούμενος διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀγιορειτικῶν τύπων καθολικῶν,¹ εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι παλαιότερος τοῦ 1293, ὁπότε τὸ πρῶτον εἰσῆχθη ἡ λιτὴ εἰς Ἅγιον Ὅρος ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ εἰς τὴν μονὴν Χιλανδαρίου,² καὶ φαίνεται πράγματι, κατὰ τὴν αὐθεντικὴν γνώμην ἐδικῶν, ὡς ἔργον τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ δὴ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος τούτου.³

Ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας κεῖται ἀναμφιβόλως εἰς χώρον ἀνακτόρων. Οἱ ἐν παντὶ διαδεχθέντες τοὺς Βυζαντινοὺς Τοῦρκοι πλησίον τοῦ ναοῦ τούτου εἶχον τὸ «Κονάκι» των, τὸ ἀνάκτορον δηλαδὴ τοῦ Τοῦρκου διοικητοῦ τῆς πόλεως, τόσον τὸ νεώτερον, τὸ σημερινὸν Διοικητήριον, ὅσον καὶ τὸ παλαιότερον, τὸ Ἑσκι - Σεράϊ (=παλαιὸν ἀνάκτορον). Τοῦτο δεικνύει ὅτι οἱ Τοῦρκοι εὗρον εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην βυζαντινὰ ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποίησαν, καὶ ἀργότερον ἔκτισαν ἐπ' αὐτῶν καὶ ἴσως αὐτοὶ εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον οὐδαμοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ συνηγτήθησαν ἐρείπια βυζαντινῶν ἀνακτόρων. Καθ' ὅλην τὴν Τουρκοκρατίαν οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὸν εἰς τέμενος μεταβεβλημένον ναὸν Ἑσκι - Σεράϊ - Τζαμισί (=τέμενος τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων),⁴ ἐκ τῆς γειτονίας αὐτοῦ βεβαίως πρὸς τὸ παλαιὸν τουρκικὸν ἀνάκτορον. Ὁ Τοῦρκος περιηγητὴς καὶ γεωγράφος Χατζῆ - Κάλφα (Κιατλ - Τσελεμπή) χαρακτηρίζει τὸ 1657 τὸ τέμενος Ἑσκι - Σεράϊ ὡς ἄλλοτε χριστιανικὸν ναὸν ἀνακτόρων.⁵ Ὀλόκληρος ἡ περὶ τὸν ναὸν συνοικία

¹ Βλ. G. Millet, Recherches au Mont - Athos. BCH 29 (1905), σ. 86 σημ. 1.

² Millet, Recherches, ἐνθ' ἀν. σ. 74.

³ G. Millet, L' école grécque dans l' architecture byzantine. Paris, 1916, σ. 94 : «... Dans Eski - Sérail (Προφήτης Ἡλίας) ... les desseins de la brique au milieu du parement indiquent le treizième ou le quatorzième siècle...». G. Millet, Recherches, ἐνθ' ἀν. σ. 87 σημ. : «... à Salonique St. Hélé, Texier, Arch. byz. pl. LII et suiv., qu' il faut dater non de 1012, comme le croit Texier, mais du quatorzième siècle, ainsi que les Saints - Apôtres». Prof. Ch. Diehl, Manuel d' art Byzantin. Paris 1925, τόμ. I, σ. 462/3.

⁴ Μιχαήλ Χατζῆ - Ἰωάννου, Ἀστυγραφία τῆς Θεσσαλονίκης, ἥτοι τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης. Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 1. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1880, σ. 91.

⁵ Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa, Rumeli und Bosna, aus dem

ὠνομάζετο, ἐκ τοῦ τεμένους βεβαίως, συνοικία Ἑσκι - Σεραϊ,¹ ἀλλ' ἡ παράδοσις διέσωσε καὶ ἄλλην ὀνομασίαν τῆς αὐτῆς συνοικίας, μὴ προερχομένην ἐκ τοῦ τεμένους. Οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὴν συνοικίαν καὶ «Μπαλαάτ», ὅπερ εἶναι ἡ ἐλληνικὴ λέξις Παλάτιον=ἀνάκτορον.² Οὐδεμία ἀμφιβολία λοιπὸν ὑπάρχει ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας κεῖται εἰς χώρον βυζαντινῶν ἀνακτόρων.

Ἡ ὀνομασία τέλος τοῦ ναοῦ, Προφήτης Ἡλίας, δὲν εἶναι βυζαντινὴ, διότι ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας ἐν Θεσσαλονίκῃ οὐδέποτε ἀναφέρεται, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς, ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη φαίνεται ἐλληνικὴ παρετυμολογία τοῦ τουρκικοῦ ὀνόματος τοῦ τεμένους, Σεραϊ-λί - Τζαμί (=ἀνακτορικὸν τέμενος), εἰς τὸ ὁποῖον ἐνομοίωσθ' ὅτι ἐνυπάρχει τὸ ὄνομα Ἀη - Ἡλίας. Ἄλλο λοιπόν, ἀσφαλῶς, ἦτο τὸ βυζαντινὸν ὄνομα τοῦ ναοῦ καὶ ἐλησμονήθη καὶ αὐτό, ὅπως ἐλησμονήθησαν τὰ περισσότερα βυζαντινὰ ὀνόματα τῶν εἰς τουρκικὰ τεμένη μετατραπέντων βυζαντινῶν ναῶν τῆς πόλεως.

Ἡ ὑπόνοια ὅμως, ὅτι ὁ ἀναμφισβητήτως εἰς χώρον βυζαντινῶν ἀνακτόρων κείμενος σημερινὸς βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας δυνατὸν νὰ εἶναι ἡ ἐπὶ ἐρειπίων ἀνακτόρων κτισθεῖσα Νέα Μονὴ τοῦ Μακαρίου Χούμνου, ὁδηγεῖ εἰς μίαν δυσκολίαν. Ἡ Νέα Μονὴ ἰδρυθῆ ἐπὶ ἐρειπίων ἀνακτόρων περὶ τὸ 1360. Ὁ ἐγκωμιστὴς τοῦ Γαβριὴλ λέγει, ὡς εἶδομεν, ὅτι ὁ Χοῦμνος ἀνέθεσεν εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ καθαρίσουν τὸν τόπον ἀπὸ τὰ ἐρείπια, διὰ νὰ κτισθῇ ἡ μονὴ (τοῖς φοιτηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδον). Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Laurent καὶ ἡμᾶς νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν τῆς μονῆς εἰς τὸν χώρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων, τὰ ὁποῖα ἐφάνη τότε εἰς ἡμᾶς πιθανώτερον ὅτι ἦσαν ἡρειπωμένα περὶ τὸ 1360, ἐνῶ τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα ὑπῆρχον οὐχὶ πολὺ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Τὸ 1328 ὁ Ἀνδρόνικος Γ' εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται ἐπανειλημμένως ἐξ αὐτῶν, ἐρχόμενος μάλιστα ἅπαξ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἀκρόπολιν ὡς ἄλλην θέσιν ἀνακτόρων καὶ δεικνύει ὅτι τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα εὗρίσκοντο ἐντὸς τῆς πόλεως.³ Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ὁ ἐγκωμιστὴς τοῦ Γαβριήλ, ὁμιλῶν βεβαίως τὸ 1416 ἢ 1419

Türkischen übersetzt von Joseph Hammer, Wien 1812, σ. 77 (κεφ. 9): «...Die Moskée des Seraj, ehemals zu den Zeiten der Ungläubigen die Hofkirche...».

¹ Γ. Κ. Μωραϊτοπούλου, Τοπογραφία Θεσσαλονίκης, διὰ τὰ διμοτικά σχολεῖα. Ἐν Ἀθήναις 1883, σ. 22.

² Π. Ν. Παπαγεωργίου, Ἀρχαῖα εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Byz. Zeitschrift 1 (1892), σ. 482.

³ Καντακ. I, 53. Βόνν. I, σ. 271, 10: «...ἐκεῖθεν (ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου) ἐξεληθὼν ὁ βασιλεὺς (Ἀνδρ. Γ'), κλινοῦσας ἤδη τῆς ἡμέρας, εἰς τὰ βασιλεία ἠύλαστο τὴν νύκτα ἐλθὼν...». Καὶ I, 54. Βόνν. I, σ. 273, 1: «...ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως) ἐξῆλθεν εὐθύς καὶ εἰς τὰ βασιλεία ἐλθὼν βουλευέτο μετὰ τῶν ἐν τέλει...».

(ἐν ἐπιγραφῇ λόγῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Γαβριήλ), ἀλλ' ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως τῆς Νέας Μονῆς περὶ τὸ 1360, νὰ ὁμιλῇ περὶ παλαιῶν ἐρειπίων (βυζαντινῶν) ἀνακτόρων (*ἵνα δῆποτε καὶ βασιλεία ἴδρυντο*), ἀφοῦ ταῦτα 30 μῶλις ἔτι πρὸ τοῦ 1360 (τὸ 1328) ἦσαν σῶα καὶ ἀβλαβῆ; Πρέπει μὴπως νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα εἶχον καταστραφῇ ἐντὸς τῶν ἐτῶν 1328 - 1360 (ca.) καὶ μάλιστα ἀρχετὰ ἔτι πρὸ τοῦ 1360, οὕτως ὥστε ὁ τὸ 1416/19 ὁμιλῶν ἐγκωμιαστὴς τοῦ Γαβριήλ (προσθέτων ἴσως ὑποσυνειδήτως καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ 1360 μέχρι τῶν ἡμερῶν του χρονικὸν διάστημα) νὰ δύναται νὰ ὁμιλῇ περὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν καταστραφέντων ἀνακτόρων; Καὶ ἐκ ποίας ἀραγε ἀφορμῆς κατεστράφησαν τὰ ἀνάκτορα;

Μία μόνον ἀφορμὴ εἶναι δυνατόν νὰ δικαιολογήσῃ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 1328 - 1360 βιαίαν καταστροφὴν μεγάλων κτισμάτων, ἡ ἐπανάστασις τῶν Ζηλωτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ (1342 - 1349).¹ Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἔκρηξιν αὐτῆς εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ θέρους τοῦ 1342 ὁ δῆμος μὲ ἐπὶ κεφαλῇς τοὺς Ζηλωτάς, ἐξηρεθισμένος ἐναντίον τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων τῆς πόλεως, οἱ ὅποιοι ἐκινοῦντο νὰ προσαγάγουν αὐτὴν εἰς τὸν σφετεριστὴν τοῦ θρόνου Καντακουζηνόν, ὥρμησεν εἰς τὰς οἰκίας τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως, τοῦ πρωτοστράτορος Θεοδώρου τοῦ Συναδηνοῦ, καὶ τῶν πλουσίων, ἀφοῦ δὲ μετὰ ἀνιμαχίας ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἐπεδόθη εἰς λεηλασίαν πρῶτον καὶ καταστροφὴν τῶν κτηρίων τῶν κατοικιῶν των ἔπειτα. Διηγείται ὁ Καντακουζηνός: «...ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι (οἱ Ζηλωταὶ) διὰ τὴν μέλλῃσιν ἐκείνου (τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως Συναδηνοῦ) ἦσαν οὐκ εὐκαταρρόνητοι καὶ τὸν δῆμον ἀνηρεθίσαν κατὰ τῶν δυνατῶν, τοῦ πρωτοστράτορος (τοῦ Συναδηνοῦ) ἥδη ἐγνωσμένου τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως δρᾶν, ἐπιθέμενοι ἀθρόον, ἐξελαύνουσι τῆς πόλεως περὶ χιλίους ὄντας, συμβολῆς ὀλίγης γενομένης δι' ἀκροβολισμῶν, ἐν ᾗ καὶ τῶν πρωτοστράτορος οἰκετῶν ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματίαι... ὅφ' ἑαυτοὺς δὲ οἱ Ζηλωταὶ τὴν πόλιν ποιησάμενοι, ἐτράπησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν φυνάδων καὶ αὐτὰς τε καὶ ἡρώων καὶ τὰς οὐσίας διήρπαζον... καὶ ἦν εὐθὺς ἀνάγκη ἐκ θέρμελλων ἀνασπασθαι, ὁρμῇ τε ἀλογίστῳ καὶ κέρδους ἐπιθυμίᾳ τοῦ δήμου ἐπομένου. ἐπὶ δύο μὲν οὖν καὶ τρισὶν ἡμέραις ἡ Θεσσαλονίκη ὥσπερ ὑπὸ πολεμίων ἐδηρῶτο καὶ οὐδὲν ἦν ὅ, τι μὴ τελούμενον ὥρᾳτο τῶν ἐπὶ ἀλώσει γινομένων πόλεων...».² Ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως, ὁ πρωτοστράτωρ Συναδηνός, κατέφυγεν εἰς τὸ ΒΔ τῆς Θεσσαλονίκης φρούριον Γυναικόκαστρον. Λέγει πάλιν ὁ Καντακουζηνός: «...ὁ πρωτοστράτωρ δὲ ἐκεῖ μετὰ τῆς στρατῆς καὶ τῶν ἀρίστων ἐξηλαύνετο, εἰς Γυναικόκαστρον

¹ Περὶ αὐτῆς βλέπε προχείρως O. Tafrali, Thessalonique au XIVe siècle. Paris 1913, σ. 225 - 254.

² Καντακ. ΙΙΙ, 38. Βόνν. ΙΙ, σ. 233, 22 κέ.

ἀφικόμενος (κατεῖχε γὰρ αὐτὸ καὶ πρότερον φρουρᾷ, οἷα δὴ ὑπὸ τῷ Θεσσαλονίκῃς ἄρχοντι εἰσθῶς τελεῖν), ἠϋλίζετο ἐκεῖ...».¹ Κατεστράφη λοιπὸν καὶ ἡ κατοικία τοῦ φυγάδος διοικητοῦ τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπισαν, τραυματισθέντων ἐνίων, οἱ ὕπηρεται αὐτοῦ, ὅπως κατεστράφησαν ὅλαι αἱ οἰκίαι τῶν φυγάδων εὐγενῶν. Ἐὰν ἡ κατοικία τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως ἦτο, ὅπως εἶναι φυσικόν, τὰ «βασίλεια», ἰδοὺ πότε, λίαν πιθανῶς, κατεστράφησαν τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ θέρος τοῦ 1342.

Ἦτο λοιπὸν δυνατόν περὶ τὸ 1360 ὁ Μακάριος Χοῦμνος νὰ ἐκκαθαρίξῃ ξερίπια τῶν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου (1342) κατὰστραφέντων βυζαντινῶν ἀνακτόρων, διὰ νὰ κτίσῃ τὴν μονὴν του. Ἐχρησιμοποίησε βεβαίως ἐν μέρος τοῦ μεγάλου καὶ πιθανῶς ἐν μέρει ἡρειπωμένου χώρου. Πῶς ἐχρησιμοποιήθη ἀργότερον ὁ ὑπόλοιπος χώρος, δὲν γνωρίζομεν. Οἱ Τούρκοι ὁμῶς πρέπει νὰ εὖρον ἐκεῖ κτίσματα, διὰ νὰ ἔχουν ἐγκαταστήσει ἐκ πρώτης ἀρχῆς ἐκεῖ τὸ «Κονάκι» των. Ἄλλωστε, ὥς εἶναι γνωστόν, τὰ βυζαντινὰ ἀνάκτορα οὐδέποτε ἦσαν ἐν μέγα κτήριον, ἀλλὰ, ὅπως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συστάς διαφόρων κτισμάτων ἐντὸς μεγάλου περιφράκτου χώρου.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἰδρύθη εἰς χώρον ἡρειπωμένων βυζαντινῶν καὶ οὐχὶ ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων. Εἰς τὸν χώρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων καὶ ἐντὸς τοῦ τριγώνου Ἀψίδος Γαλερίου - Ἀγίας Σοφίας - Ἰπποδρόμου δὲν ὑπάρχει σήμερον βυζαντινὸς ναὸς καὶ δὲν ὑπῆρξε ποτὲ σημαντικὸν τουρκικὸν τέμενος, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἦτο βυζαντινὸς ναὸς μετατραπείς εἰς τουρκικὸν τζαμί. Συνεπῶς ἰσχύει εἶναι αἱ δυναταὶ θεωρητικαὶ ὑποθέσεις περὶ αὐτῆς: ἡ Νέα Μονὴ ἢ κατεστράφη ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς πόλεως τὸ 1430, πρᾶγμα ἀπίθανον διὰ νέον κτίσμα, ὥς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Laurent,² ἢ οὐδέποτε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ κατεστράφη ὑπὸ ἀγνώστου αἰτίας κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας, ὁπότε δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς μοναστηριακὸν χώρον ἐλληνικῆς πάντοτε παραμεινάνσης σημερινῆς ἐκκλησίας³ ἢ ἡ ἀρχικὴ τοποθέτησις ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων ἦτο κατὰ βάσιν ἐσφαλμένη καὶ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν ἀλλαχοῦ τὴν Νέαν Μονήν. Ἡ ὕψ' ἡμῶν ἀναζήτησις τῆς Νέας Μονῆς εἰς τὸν χώρον ἐκεῖνον καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς πιθανῆς θέσεως αὐτῆς εἰς τὸν ἀναμφισβητήτως μοναστηριακὸν χώρον τῆς πάντοτε ἑλ-

¹ Καντακ. III, 38. Βόνν. II, σ. 235, 9 κέ.

² Une nouvelle fondation etc., σ. 116 σημ. 3.

³ Ὡς ἐπεχειρήσαμεν ἡμεῖς, Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Ἡ Νέα Μονὴ Θεσσαλονίκης, ἐνθ' ἀν. σ. 339 κέ.

ληνικῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγούδας ἐστηρίζετο εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ἡ Νέα Μονὴ ἐγένετο ἔνωρις μετόχιον τῆς Μ. Λαύρας¹ καὶ συνεπῶς δὲν κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ δὲν ἐγένετο ποτε τζαμί. Ἡ πίστις αὕτη ὁμως σήμερον κατερρίφθη, ὥς εἵπομεν, διὰ τῶν ἐρευνῶν τοῦ αἰδ.σ. πατρὸς Laurent.² Συνεπῶς τὸ μόνον ἀπομένον εἶναι ὅτι ἡ ἀρχικὴ τοποθέτησις τῆς Νέας Μονῆς τόσον ὑπὸ τοῦ Laurent, ὅσον καὶ ὑφ' ἡμῶν, ἦτο κατὰ βάσιν ἐσφαλμένη καὶ πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῇ. Ἡ ὁδυνηρὰ αὕτη πρόοδος τῆς ἐρεῦνης μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὸν καὶν τοῦ Προφήτου Ἡλίου, τὸ ἄλλοτε τουρκικὸν τέμενος τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων.

Ὁ καὶς τοῦ Προφήτου Ἡλίου ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων μοναστηριακῶν χαρακτηριστικῶν του, τῆς χρονολογίας του καὶ τῆς θέσεώς του, ἔχει ἀκόμη σήμερον ἐνσωματωμένα οἰκοδομικὰ λείψανα παλαιότερων βυζαντινῶν κτισμάτων. Οὕτω π.χ. αἱ βαθμίδες τῆς μικρᾶς κλίμακος, ἥτις ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ νοτίου αὐτοῦ τοίχου ὀδηγεῖ εἰς τὸ ὑπερῶν, ἀποτελοῦνται ἐκ παλαιῶν μαρμάρων μὲ ἀναγλύπτους διακοσμήσεις καὶ τμήματα ἐπιγραφῶν.³ Εἰς αὐτὸν εὑρεν ὁ Texier τεμάχιον μαρμάρου μὲ χρονολογίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέγνωνσεν 6562=1054,⁴ ἡ ὁποία ὁμως πράγματι ἀναγινώσκεται 6792=1284⁵ καί, ἀνήκουσα εἰς παλαιότερα βυζαντινὰ κτίσματα τοῦ χώρου ἐκεῖνου, ἀδίκως παρέσυρε τὸν Texier εἰς τοιαύτην χρονολόγησιν τοῦ ναοῦ. Σήμερον ἀκόμη εἰς τὸν ἐξωνάρθηκα τοῦ ναοῦ καὶ περὶ τὴν βάσιν τοῦ προτελευταίου πρὸς βορρᾶν ξυλίνου στύλου διακρίνεται ἐπὶ τοῦ κτισμένου ἐν τῷ διαπέδῳ μαρμαρίνου ὑποβάθρου τοῦ στύλου τμήμα ἐπιγραφῆς ἀνεπαρκῶς ἀναγινωσκομένης μὲ χρονολογίαν, ἐκ τῆς ὁποίας διασφύζονται τὰ δύο πρῶτα ψηφία .ζω.. (=1300), τοῦ 14ου λοιπὸν αἰῶνος. Πάντα ταῦτα τὰ διεσκορπισμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη δεικνύουν τὴν ὑπαρξιν ἐν τῷ χώρῳ ἐκεῖνῳ παλαιότερων βυζαντινῶν κτισμάτων.

Τέλος περὶ τοῦ τεμένους τῶν παλαιῶν ἀνακτόρων, τοῦ Ἑσχί-Σερράι-Τζαμιοῦ ἢ Σερραϊλί-Τζαμι τῶν Τούρκων καὶ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ὑπάρχει μία πληροφορία, ἡ ὁποία δὲν ἠξιώθη μέχρι σήμερον προσο-

¹ Τὴν πίστιν ταύτην συνεμερίζετο, ὥς εἵπομεν, ἀρχικῶς καὶ ὁ Laurent, *Écrits spirituels* etc., Ἑλληνικά 14 (1955), σ. 43/4, ἔχων μάλιστα εἰς χεῖράς του ἀδιαφιλονίκητον ἀπόδειξιν τὸ χρυσοβούλλον τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου τοῦ 1415, ὅπου ρητῶς λέγεται: *πρὸς τὴν σεβασμίαν Νέαν Μονήν, ὑποκειμένην τῇ ἐν Ἀθῶν σεβασμίᾳ μονῇ τῆς Μεγάλης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου*. (βλ. Αὐτὸς ὁ αὐτ., σ. 44 σημ. 1).

² Κατέρριψεν αὐτὴν ὁ ἴδιος ὁ Laurent, *Une nouvelle fondation* etc., σ. 126, ἀνακαλύψας, ὥς εἵπομεν, ὅτι ἡ ἀνωτέρω φράσις τοῦ χρυσοβούλλου εἶναι παρέμβλημα καὶ δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ πρωτότυπον.

³ Diehl - Le Tourneau - Saladin, ἐνθ' ἀν. σ. 204.

⁴ Ch. Texier - R. Popplewell Pullan, *Byzantine Architecture*. London 1864, σ. 150. Λανθασμένως παρ' αὐτοῖς 1012.

⁵ Diehl - Le Tourneau - Saladin, ἐνθ' ἀν. σ. 210.

χῆς. Οἱ ἀρχιτέκτονες Texier καὶ Pullan, περιγράφοντες τὸ 1864 εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἀρχιτεκτονικὴν τῶν τὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, λέγουν περὶ τοῦ τεμένους τούτου ὅτι, ἂν καὶ μικρόν, εἶναι πολὺ πλούσιον καὶ ἔχει ὡς κτήμα του (Βακούφ) ὁ λ ὁ κ λ η ρ ο ν χ ω ρ ῖ ο ν : Sarali djamisi ; formerly the church of St. Elia. It is situated in the highest part of the town, near the quarter called Eski Serai. This mosque, though small, is very rich. It has for vakoof a village called Orta Itchkeni. There is a médreçe for twenty softas attached to it.¹

Ἡ πληροφορία αὕτη φέρει εἰς τὸν νοῦν τὰ ἐκ δωρεῶν καὶ ἄλλων μέσων κτηθέντα κτήματα τῆς πλουσίας Νέας Μονῆς καὶ πρὸ παντὸς τὸ χ ω ρ ῖ ο ν τῆς Νέας Μονῆς, τ ὁ ν Κ ο λ υ δ ρ ὁ ν, τοῦ πρώτου ἡμῶν ἐγγράφου. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ δερβίσης ὁδηγὸς τοῦ Texier δὲν ὠνόμασε τὸ χωρίον μὲ τὸ ἑλληνικὸν γεωγραφικὸν αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τουρκικῆς στρατιωτικῆς μονάδος, σταθμευούσης παρ' αὐτῷ, ὡς δεικνύει ἡ λέξις orta=τάγμα (Γενιτσάρων) εἰς τὸ σύνθετον τουρκικὸν ὄνομα τοῦ χωρίου.²

Ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἐτοιμὴ νὰ ἀποσταλῇ εἰς τὸ τυπογραφεῖον, ὅταν ἤρχισαν ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ ἐφόρου βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων κ. Σ. Πελεκανίδου αἱ ἐργασίαι ἀναστηλώσεως καὶ καθαρισμοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Προφήτου Ἡλίου. Αἱ ἐργασίαι θὰ ἀπαλλάξουν τὸ μνημεῖον ἀπὸ τὰς τερατώδεις ἑξωτερικὰς τουρκικὰς ἀντηρίδας καὶ ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἐπιχρίσματα αὐτοῦ. Ἡ πρόδοδος ὅμως τῶν ἐργασιῶν ἀπεκάλυψε τὴν ἐτοιμόρροπον καταστάσιν τοῦ μνημείου καὶ ἐχρειάσθη νὰ γίνουν καὶ ἐνισχύσεις κατὰ τόπους τῆς θεμελιώσεως αὐτοῦ διὰ σκιροκονιάματος (μπετόν). Κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν σχετικῶν τάφρων ἀπεκαλύφθη τὸ περιέργον γεγονός, ὅτι τὸ μνημεῖον καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτίαν πλευρὰν ἐπικαθῆται ἐν μέρει ἐπὶ τοίχων παλαιότερου κτίσματος, ἐνῷ ἡ δυτικὴ καὶ ἡ βορρεια αὐτοῦ πλευρὰ ἐδράζονται ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἡ θεμελιώσις εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ νοτίαν πλευρὰν ἐγένετο μάλιστα κατὰ τρόπον ἥκιστα τεχνικόν. Τὸ πάχος δηλαδὴ τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ εἶναι μεγαλύτερον τοῦ πάχους τῶν ὑπ' αὐτὰ παλαιότερων κτισμάτων καὶ τὰ κενὰ πληροῦνται ὑπὸ σκίρων καὶ χωμάτων

¹ Texier - Pullan, ἐνθ' ἀν. σ. 122 ἀριθ. 10.

² Ἡ τουρκικὴ λέξις orta (=μέσος) ἐσήμαινε καὶ τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων. Γενιτσαροὶ ὅμως τὴν ἐποχὴν τοῦ Texier δὲν ὑπῆρχον πλέον. Ὁ Σουλτάνος Μαχμούδ ὁ Β' (1808 - 1830) μετὰ τὴν σφαγὴν τῶν Γενιτσάρων τὴν 15 Ἰουνίου 1826 κατήρτισε νέα σώματα τακτικοῦ στρατοῦ εὐρωπαϊκῶς ἐκγυμναζόμενα, τὰ ὁποῖα ὀνομάσθησαν Ἑσοκενζί. Ὁ ὅρος ἐσήμαινε ἄλλοτε τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ Γενιτσάρους, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀποστράτους. Βλ. Encyclop. d. Islam, λ. Janischaren, σ. 614. Πιθανῶς ὁ ὅρος Ἑσοκενζί ἢ Ἰσοκενζί ὑποκρύπτεται εἰς τὸ παρεφθαρμένον Ichkeni (Ἰτσκενί) τοῦ Texier. Ὁ δερβίσης ὁδηγὸς τοῦ Texier λοιπὸν ὠνόμασε, ὡς φαίνεται, τὸ βακούφικον χωρίον τοῦ Σεραϊλὶ - Τζαμί διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰς τὸ χωρίον ἐστρατοπεδευμένου στρατιωτικοῦ σώματος.

(μάζα), ὥσει ἄδαις κτίσται ἐπλήρωσαν χωμάτων κατηφορικὸν χώρον ἐρειπίων, ἰσοπεδώσαντες οὕτω τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἐπ' αὐτοῦ νέου κτίσματος. Τοῦτο φέρει αὐτομάτως εἰς τὸν νοῦν τὴν φράσιν τοῦ ἔγκωμιου διὰ τὴν Νέαν Μονήν, ὅτι ὁ Χοῦμνος τὸν χώρον τῶν ἀνακτόρων «τοῖς φοιτηταῖς διακαθαίρειν ἐδίδου καὶ πρὸς οἰκοδομίαν εὐτρεπίζειν μοναστηρίου». Οἱ ἄδαις οἰκοδομικῆς τέχνης καλόγεροι μαθηταὶ τοῦ Χοῦμνου θὰ ἠδύναντο ἀνευθύνως νὰ προβοῦν εἰς τοιούτου εἵδους προετοιμασίαν τοῦ ἐδάφους, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς πεπειραμένος ἀρχιτέκτων θὰ ἀπετόλμα.

Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν σοβαρὰς ἐνδείξεις, οὐχὶ ὅμως ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν, ὅτι ὁ σημερινὸς βυζαντινὸς ναὸς τοῦ Προφήτου Ἡλίας εἶναι ἴσως τὸ καθολικὸν τῆς Νέας Μονῆς τοῦ Μακαρίου Χοῦμνου. Ἀφοῦ δὲ ἡ βιαστικὴ πρώτη τοποθέτησις τῆς Νέας Μονῆς εἰς τὸν κενὸν βυζαντινῶν μνημείων χώρον τῶν ρωμαϊκῶν ἀνακτόρων κατέπεσεν ἐπὶ τῶν αὐτουργῶν αὐτῆς, ἀποτελεῖ ποῖαν τινα παρηγορίαν, τὸ ὅτι ὑπάρχει σήμερον ἐν τῇ πόλει βυζαντινὸς ναός, συγκεντρῶνων ἀρκετὰς ἐνδείξεις, ὅτι αὐτὸς δύναται νὰ εἴναι τὸ καθολικὸν τῆς Νέας Μονῆς, καὶ τοῦτο παρέχει ἐλπίδα τινά, ὅτι μελλοντικὰ εὐρήματα θὰ παράσχουν τὴν τελικὴν ἀπόδειξιν περὶ αὐτοῦ.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ